

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

Rigorózní práce

**Hospodářská a finanční kriminalita - zvláštnosti jejího
dokazování**

Konzultant: Doc. JUDr. Jiří Jelínek CSc.

Zpracovatel: Mgr. Ing. Pavel Kadrnka

únor 2008

"Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým".

Kadrnka Pavel

Obsah

Část I.

1.	Úvod	4
2.	Hospodářská a finanční kriminalita - vymezení pojmu	6
2.1.	Ekonomická a finanční kriminalita	14
3.	Kriminogenní faktory, signály a prevence hospodářské kriminality	19
3.1.	Kriminogenní faktory	19
3.2.	Kriminogenní signály o páchání hospodářské trestné činnosti	22
3.3.	Prevence hospodářské kriminality	23
4.	Vybrané formy a způsoby páchání hospodářské kriminality	26
5.	Hospodářská kriminalita a její propojení na organizovaný zločin	32
6.	Legalizace výnosů z trestné činnosti	36
6.1.	Vybrané způsoby boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti	39
7.	Trestní odpovědnost právnických osob - exkurs	42

Část II.

8.	Specifika odhalování, vyšetřování a dokazování hospodářské a finanční kriminality	48
8.1.	Podněty a jejich specifika k vyšetřování hospodářské kriminality	51
8.2.	Osoba pachatele hospodářské kriminality	55
8.3.	Problematika počítačového zpracování dat v oblasti hospodářské kriminality	58
8.4.	Použití operativně pátracích prostředků	59
8.5.	Opatřování a provádění důkazů v souvislosti s dokazováním hospodářské kriminality - obecně	60
8.6.	Vyžadování chráněných údajů v trestním řízení - obecně	61
8.7.	Dokazování zavinění ve formě úmyslu	61
8.8.	Zjišťování a prokazování způsobené škody	63
9.	Rozsah a obsah dokazování hospodářské kriminality	64
9.1.	Typické stopy a důkazní prostředky v hospodářské kriminalitě	66
9.2.	Zvláštnosti počátečních operativně pátracích a vyšetřovacích úkonů	68

9.3.	Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování	70
10.	Vybrané prostředky dokazování hospodářské kriminality	71
10.1.	Výpověď obviněného - ust. § 91 tr. řádu	71
10.2.	Výpověď svědka - ust. § 97 tr. řádu	76
10.3.	Znalecký posudek a odborné vyjádření - ust. § 105 tr. řádu	81
10.4.	Důkaz listinný	88
10.5.	Vyžadování informací týkajících se bankovního a daňového tajemství	90
10.6.	Sledování bankovního účtu nebo účtu Střediska cenných papírů	97
11.	Závěr	100
12.	Conclusion	103
13.	Příloha	106
14.	Seznam použité literatury	108

Část I.

1. Úvod

Hospodářská kriminalita představuje pojem, jehož rozsah a závažnost v naší společnosti radikálně vzrostl. Srovnání se stavem této formy kriminality v době před rokem 1989 a následné doby není v podstatě vůbec možné zejména k zásadním a pořád se vyvíjejícím změnám ekonomických vztahů ve společnosti. Celkem 61 % společností působících v České republice se v uplynulých dvou letech stalo obětí hospodářské kriminality. Průměrná ztráta v důsledku této formy kriminality dosáhla 34 milionů Kč a více jak třetina českých společností utrpěla ztrátu přesahující 5 milionů Kč. Společenská nebezpečnost ekonomické kriminality je evidentní. Dochází k destrukci společenského vědomí jednak řádem způsobených škod, jejím obtížným odhalováním, vleklým dokazováním a stíháním, což navozuje představu praktické nepostižitelnosti jednotlivých případů a jejich pachatelů. Negativně působícím faktorem je také skutečnost, že mezi pachateli ekonomické kriminality jsou zastoupeni lidé, kteří zaujímají důležitá místa ve struktuře řízení a vlastnických vztahů podniků a institucí. Ve svém důsledku toto vede k oslabení důvěry celé společnosti v instituce podnikatelské sféry i v garance demokratického a právního státu.. Oběťmi hospodářské kriminality se nestávají jen přímé cíle kriminálních útoků, ponejvíce právnické osoby a stát, ale také občané jako vkladatelé, podvedení klienti, zákazníci nebo zaměstnanci napadených subjektů a vytunelovaných podniků, ale i jako občané státu, na které dopadají důsledky chybějících prostředků ve státním rozpočtu. Domnívám se tedy, že řešení nastíněné

problematiky se dotýká více či méně každého jedince naší společnosti a otevřená diskuse na toto téma je jevem velmi aktuálním a žádoucím.

Předkládaná rigorózní práce je pokusem o zachycení základních definičních otázek týkající se fenoménu hospodářské a finanční kriminality. s vědomím, že zcela vyčerpat tak široké téma je prakticky nemožné. Snahou bylo veškeré otázky tématicky směřovat k problematice a specifičnosti hospodářské kriminality nikoli vyčerpávajícím způsobem prostoupit obecnou úpravu. Práce si klade za cíl učinit co nejaktuálnější průřez zvolenou problematikou s důrazem na specifika dokazování a detailnějším probráním vybraných důkazních prostředků. Více jak o akademické řešení tématu jsem se snažil předestřít pohled praktický, doposud příliš nezatížený žádným názorovým směrem, podložený zkušenostmi z mého profesního působení v rámci složek Policie ČR, činností v advokacii a soustavy státního zastupitelství.

Věřím, že práce bude určitým přínosem pro teorii i praxi trestního řízení v tak neustále vyvíjejícím tématu jakým řešená problematika bezesporu je.

Právní úprava obsažená v následujícím textu odráží stav platný a účinný k datu 31.11.2007.

2. Hospodářská a finanční kriminalita - vymezení pojmu

Fenomén hospodářské kriminality je pojmem, který je běžně používán v prostředí laické i odborné veřejnosti, avšak otázkou zůstává, zda jsou vždy správně pochopeny vztahy vůči kriminalitě ekonomické respektive finanční. Mnohdy si neuvědomujeme, že teprve v okamžiku kdy je jednotlivým pojmem vkládán konkrétní význam, vyplývají na povrch nejednotné, protichůdné, tendenční a někdy až dezinterpretující definice.

Lze konstatovat, že základním pojmem se jeví hospodářská kriminalita nebo také hospodářská trestná činnost, což je ovšem pojem poněkud užší, i když v praxi se někdy tento pojem užívá synonymně. České trestní právo s institutem hospodářského trestního práva pracuje¹ a jehož podstatou je pojem hospodářské kriminality. Otázkou zůstává a je předmětem diskuse odborných kapacit, která konkrétní jednání podřadit pod pojem hospodářský trestný čin a zda hospodářské trestné činy mají zůstat ve zvláštní části trestního zákona či vytvořit samostatný kodifikovaný zákoník hospodářského trestního práva potažmo trestné činy hospodářské zařadit do kodexů práva civilního. Není účelem této práce odpovědět na výše uvedené otázky, ale jasně a zřetelně objasnit pojem hospodářské kriminality, který nabízí celou řadu definic. K základním rovinám poznání můžeme zařadit:

1. Trestněprávní pojetí
2. Kriminalistické pojetí
3. Kriminologické pojetí

¹ Novotný, O.: O otázkách hospodářského trestního práva, Právní praxe č. 6/1997, 375 s.

Z **trestněprávních definic** hospodářské kriminality můžeme uvést následující:

1. Podle Novotného² je hospodářskou kriminalitou:

- kriminalita zaměřená proti hospodářskému řádu a jeho fungování, při které dochází i ke zneužívání hospodářských nástrojů jako např. směnek
- veškerá kriminalita pachatelů činných v hospodářském životě společnosti v členění trestné činnosti proti státním financím jako např. daňové trestné činy, proti národnímu hospodářství jako např. neoprávněné podnikání, proti podniku jako např. nekalá soutěž a proti veřejnosti jako např. poškozování spotřebitele
- veškerá kriminalita vyskytující se v oblasti ekonomiky a pak sem spadají nejen trestné činy podle hlavy II. zvláštní části trestního zákona, ale i trestné činy proti majetku uvedené v IX. hlavě zvláštní části trestního zákona, pokud se realizují v ekonomice, dále zpravidla zhářství, úplatkářství apod.

2. dále se označují za hospodářskou kriminalitu útoky na majetek a činnost subjektů vykonávajících podnikatelskou aktivitu.

3. Teryngel³ považuje za hospodářské trestné činy takové, jejichž skutkové podstaty jsou popsány ve zvláštní části trestního zákona v hlavě druhé s tím, že obecně poukazuje na to, že stát zůstává

² Novotný, O.: O otázkách hospodářského trestního práva, Právní praxe č. 6/1997, 375 - 376 s.

³ Teryngel, J.: Podnikání, hospodářské a majetkové trestné činy, Praha Prospektrum, 1991

garantem stanovených nepřekročitelných mezí hospodářského života a určité vztahy může a bude vynucovat (nebo chránit) prostřednictvím trestního práva.

4. další definicí hospodářské kriminality je takové skutkové jednání, které lze podřadit pod některou ze skutkových podstat trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákona a které je namířeno proti hospodářské aktivitě ekonomického subjektu, zejména ve sféře podnikatelské.
5. za přílehlavou definicí hospodářské kriminality považují trestnou činnost bez ohledu na postavení pachatele, jde-li o hospodářský trestný čin podle II. hlavy zvláštní části trestního zákona a dále jednání zahrnující útoky na majetek a činnost subjektů vykonávající podnikatelskou aktivitu, přičemž pak finanční kriminalitou je ta část hospodářské kriminality, která má dopad na majetek státu a státní rozpočet, bank a finančních institucí a na kapitálovém trhu, zkracující příjmy zdravotního a sociálního pojištění, zkracující příjmy státu na daních a jiných povinných platbách, padělání peněz, šeků a jiných cenných papírů, trestná činnost spojená se směnkami.
6. na Slovensku je hospodářská kriminalita vnímána jako synonymum kriminality ekonomické, která je definována jako souhrn trestné činnosti spáchané ve smyslu trestního zákona, při kterém jsou pachatel a poškozený v právním vztahu založeném obchodním, občanským,

pracovním a jiným právem, přičemž dochází k porušení ekonomických vztahů upravených obecně závaznými právními předpisy a k zajištění prospěchu pro pachatele nebo jiný subjekt⁴.

V kriminalistickém pojetí je hospodářská kriminalita definována podle Musila⁵ jako značně nehomogenní skupina společensky nebezpečných jednání páchaných v souvislosti s různými formami podnikání poškozujících hospodářskou soustavu, systém ekonomických vztahů, práva nebo oprávněné zájmy hospodářských subjektů a státu. Zahrnuje soubor deliktů, jímž je společné, že zneužitím důvěry nezbytné pro fungování trhu a hospodářského života společnosti, poškozují nebo ohrožují hospodářský pořádek, způsobují značné škody a jsou obsaženy ve II. hlavě zvláštní části trestního zákona.

Porada⁶ označuje za hospodářskou kriminalitu ve své podstatě kriminalitu nenásilnou s mimořádným sociálním a ekonomickým dopadem na vnitřní stabilitu státu. Řešení tohoto fenoménu vyžaduje speciální odbornost a neustálé doplňování znalostí zainteresovaných subjektů orgánů státní správy a orgánů činných v trestním řízení.

V pojetí kriminologickém se hospodářská kriminalita označuje za jednání tzv. "bílých límečků" (white collar crime) a staví se proti tzv. kriminalitě "modrých límečků" (blue collar crime) nebo kriminalitě "malého muže". Tyto pojmy se objevily v USA již v roce 1939, kdy kriminolog Erwin H. Sutherland definoval

⁴ Viktorová, J., a kol.: Metodika vyšetřování trestných činů, II. část, Vybrané druhy ekonomických trestných činů, Akadémia PZ SR, Bratislava 2004, 7 s.

⁵ Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J.: Kriminalistika. 2. přepracované a doplněné vydání, Praha C. H. Beck 2004, 478 s.

⁶ Porada, V., a kol.: Kriminalistika, CERM, Brno 2001, 279 s.

hospodářský zločin jako jednání, které spáchala vážená osoba, vysoce společensky postavená v rámci svého povolání, využívaje přitom své důvěryhodnosti vyplývající z jejího vysokého sociálního statutu a prestiže⁷.

Podle Kadeřábkové⁸ se za hospodářskou trestnou činnost považuje úmyslné protiprávní ekonomické jednání, kterým byl dosažen finanční nebo jiný prospěch na úkor konkrétního ekonomického subjektu.

Určitým úhlem pohledu na hospodářskou kriminalitu se jeví i **statistické pojetí** hospodářské kriminality, které je prezentováno policejní a justiční (soudní) statistikou.

Justiční statistika považuje na hospodářské trestné činy pouze ta skutková jednání, která lze podřadit pod skutková jednání hlavy druhé zvláštní části trestního zákona.

Policejní statistika vymezuje hospodářskou kriminalitu pomocí statistických číselníků, které poměrně detailním způsobem rozlišují jednotlivá protiprávní jednání.

Při respektování požadavku obecnosti na každou definici a i s ohledem na výše uvedený výčet názorů na definování hospodářské kriminality Chmelík⁹ vymezuje hospodářskou kriminalitu jako zaviněné a společensky nebezpečné jednání popsané ve zvláštní části trestního zákona, poškozující nebo ohrožující hospodářský pořádek, systém ekonomických a souvisejících právních vztahů, jejich fungování, práva a oprávněné zájmy subjektů těchto vztahů.

⁷ Novotný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie, 2. vydání, Praha, ASPI Publishing 2004, 97 s.

⁸ Kadeřábková, D.: Hospodářská trestná činnost a její projevy, IKSP, Praha 1999, 3 s.

⁹ Chmelík, J., a kol.: Úvod do hospodářské kriminality, Plzeň 2005, 17 s.

Přesto je i uvedená definice velmi obecná a pro potřeby praxe je potřeba ji převést do faktického, kazuistického vyjádření. Pak hospodářskou kriminalitou rozumíme zejména níže uvedená protiprávní jednání která:

1. bez ohledu na pachatele a jeho postavení naplňují skutkovou podstatu některého trestného činu uvedené ve II. hlavě zvláštní části trestního zákona
2. naplňují skutkovou podstatu jiného trestného činu, pokud při jeho spáchání pachatel nebo poškozený vykonávají podnikatelskou činnost¹⁰ a trestná činnost souvisí s jejich podnikáním
3. naplňují skutkovou podstatu jiného trestného činu, pokud k němu došlo ve vztazích založených obchodním nebo pracovním právem k tíži zaměstnavatele, nebo na základě jiného právního vztahu souvisejícího s hospodářstvím, ekonomikou nebo financemi
4. naplňují skutkovou podstatu trestných činů veřejných činitelů a trestných činů souvisejících s úplatkářstvím, pokud je spáchal představitel veřejné správy při výkonu své pravomoci v souvislosti s plněním hospodářských úkolů v obecném zájmu nebo takové jednání proti tomuto představiteli směřovalo
5. slouží k legalizaci výnosů z trestné činnosti
6. jsou zařazena do hospodářské kriminality v mezinárodních dokumentech

S odkazem na skutečnosti konstatované v dalším odstavci týkající se současné právní úpravy hospodářských trestných činů uvádím, že pod bodem

¹⁰ Srov. ust. § 2 zák. č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník ve znění pozdějších předpisů

ad 1) je třeba v souvislosti s rekodifikací trestního práva hmotného uvést, že se předpokládá vytvoření speciální hlavy ve zvláštní části, hlavy VI. nového trestního zákoníku, obsahující trestné činy proti měně a platebním prostředkům, trestné činy daňové, poplatkové a devizové, trestné činy proti závazným pravidlům tržní ekonomiky a oběhu zboží ve styku s cizinou a trestné činy proti průmyslovým právům a proti autorskému právu. Pod bod ad 2) spadají všechna ta protiprávní jednání související s hospodářskou činností podnikajících subjektů, na které nedopadají skutkové podstaty trestných činů vyjmenovaných v hlavě II. tr. zákona (resp. hlavě VI. trestního zákoníku) typicky zastoupené trestnými činy podvodu a zpronevěry. Pod ad 3) se řadí ojedinělé případy hospodářské trestné činnosti, která se dotýká pracovně právních vztahů nebo právních vztahů založených na základě norem obchodního zákoníku jako jsou např. leasingové podvody. K bodu ad 4) lze uvést, že nový trestní zákoník nahrazuje pojem veřejný činitel pojmem úřední osoba. Legalizaci výnosů z trestné činnosti uvedené pod bodem ad 5) je věnována samostatná kapitola této práce. K bodu ad 6) lze uvést, že se jedná zejména o kriminalitu dotýkající se ochrany životního prostředí, v dokumentech Evropského společenství je tato zařazována mezi kriminalitu hospodářskou, která má v tomto kontextu dopady přesahující hranice jednotlivých států.

Avizovaná právní úprava hospodářských trestných činů v České republice, jejichž skutkové podstaty spadají do hospodářské kriminality je de lege lata obdobná jako v jiných evropských státech. Jejím jádrem jsou hospodářské trestné činy uvedené ve druhé hlavě zvláštní části trestního zákona. Charakter hospodářských trestných činů mají i některé trestné činy uvedené v hlavě

deváté zvláštní části trestního zákona (typicky tr. činy dle ust. § 250, § 250a, § 250b, § 252a, § 255, § 255a, § 256, § 256a, § 256b, § 256c tr. zákona).

Mezi společné rysy hospodářských trestných činů, kterými se vyznačují všechny nebo alespoň většina hospodářských trestných činů podle Kuchty¹¹ patří:

- skutkové podstaty jsou obdobně konstruovány a vyznačují se určitou formulační obecností, způsob jejich konstrukce nevyžaduje tak časté novelizace zvláštní části trestního zákona
- úzká provázanost na řadu mimotrestních norem, pro vznik trestní odpovědnosti za konkrétní trestný čin je tak nutno porušení těchto norem
- skutkové podstaty často podmiňují trestnost neoprávněnosti pachatelova jednání v tom smyslu, že jednání jinak trestné může být za splnění zákonných podmínek stanovených mimotrestní normou činností nezávadnou
- trestní odpovědnost lze dovodit i v případech, kdy trestnímu stíhání nepředcházelo jiné mimotrestní řízení, v němž by bylo zjištěno porušení norem jiného právního odvětví
- značnou část trestných činů lze označit jako trestné činy ohrožovací, kdy k dokonání se nevyžaduje způsobení konkrétní škody a stačí jen ohrožení individuálního objektu
- důsledné uplatňování zásady individuální trestní odpovědnosti, odpovědnosti za vlastní zavinění a pomocné úlohy trestní represe

¹¹ Kuchta, J., Fenyk, J., Fryšták, M., Kalvodová, V.: Hospodářská trestná činnost, MU Brno 2007, 14 - 20 s.

2.1. Ekonomická a finanční kriminalita

Základem pro definici výše uvedených pojmů je ekonomie jako věda mimo jiné o činnostech, které se týkají výroby a směny statků. Pro účely této práce zvolím dělení ekonomiky z pohledu patologických jevů, podle kterých lze ekonomický systém rozdělit do tří základních oblastí:

1. ekonomiky legální, působící v běžném právním prostředí
2. ekonomiky stínové (šedé) tedy takové, která sice působí v právním prostředí, ale v určitých jevech se z tohoto právního prostředí vymyká
3. ekonomiky ilegální (černé) tedy takové, které působí mimo právní a společenský rámec, porušují již svou vlastní existenci a způsobují škody v řádech miliard korun.

Stínová ekonomika je výsledkem nerovnováhy trhu, ekonomika ilegální je již produktem kriminálního prostředí. Znakem tzv. černé ekonomiky je naopak kriminogenní prostředí, ve kterém jsou vytvářeny podmínky nebo jsou páchána kriminální jednání. Z tohoto pohledu můžeme rozlišit dva základní typy trestné činnosti:

1. *trestné činy s nepřímým dopadem na ekonomiku* - zejm. se jedná o tzv. majetkovou kriminalitu v obecném slova smyslu zahrnující i rámec hospodářské kriminality
2. *trestné činy přímo atakující ekonomiku* - obvykle označovaná jako kriminalita ekonomická

Tak jako u pojmu hospodářské kriminality, tak i u pojmu kriminality ekonomické byla vytvořena řada definic, avšak ve své podstatě se všechny tyto úvahy stácejí k pojmu hospodářské kriminality. Nejpříjemnějším výstupem snah o definici ekonomické kriminality se jeví ten, který tuto definuje jako protiprávní ekonomické jednání, kterým byl dosažen finanční nebo jiný prospěch na úkor konkrétního ekonomického subjektu, které naplňuje zákonné znaky skutkových podstat trestných činů¹². Zjistíme, že pojmy uvedené v předložené premisi jsou ve své podstatě obsahovými pojmy hospodářské kriminality. S úspěchem se tedy lze domnívat, že pojem ekonomické kriminality používá stejné atributy jako pojem kriminality hospodářské a jsou tudíž synonymy stejného protiprávního jevu. V České republice je více užíván pojem hospodářská kriminalita, v zahraničí spíše kriminalita ekonomická.

Evropský pohled na dotčenou otázku deklaruje Doporučení Rady Evropy č. R (81) 12 o ekonomické kriminalitě přijaté Výborem ministrů členských států dne 25.6.1981¹³, které ekonomickou kriminalitu vymezilo jako soubor trestných činů, které dopadají na:

- trestnou činnost kartelů
- podvodné praktiky a zneužívání ekonomické situace nadnárodními společnostmi
- podvodné získávání nebo zneužívání státních nebo mezinárodních dotací
- počítačovou kriminalitu

¹² Scheinost, M. a kol.: Výzkum ekonomické kriminality, Praha IKSP 2004, 9 s

¹³ Diblíková, S.: Přehled dokumentů EU, Rady Evropy a OSN vztahující se k problematice ekonomické kriminality, Praha IKSP 2001, 133 s.

- falešné firmy
- podělání firemních závěrek a účetní podvody, podvody týkající se ekonomické situace a kapitálu společnosti
- porušování pravidel bezpečnosti a ochrany zdraví firmou vůči zaměstnancům
- podvody poškozující věřitele - bankrot, porušování práv k duševnímu a průmyslovému vlastnictví
- podvod na zákazníkov - padělání nebo zneužití ochranné známky, ohrožení zdraví, zneužití zákaznickovy nezkušenosti
- nekalá soutěž
- celní podvody
- trestné činy proti životnímu prostředí

Uvedené Doporučení Rady Evropy nerozlišuje mezi ekonomickou a finanční kriminalitou a jeho součástí jsou i trestné činy:

- fiskální a zkracování sociálních plateb firmami
- vůči měně a měnovým pravidlům
- kapitálové podvody a bankovní podvody

V rámci Evropských společenství se pro termíny ekonomické, hospodářské a finanční kriminality užívá pouze termín ekonomická kriminalita kumulující v sobě všechny uvedené aspekty.

Co se týče pojmu **finanční kriminalita** můžeme konstatovat, že se jedná o institut specifický a můžeme ji vymezit jako kriminální jednání v oblasti:

- bankovních a finančních institucí
- kapitálového trhu, formou krácení příjmů sociálního a zdravotního pojištění
- krácení příjmů státu na daních a jiných povinných platbách
- padělání peněz, šeků a jiných platebních instrumentů

Šámal¹⁴ uvádí, že "finanční kriminalita představuje jednu z nejdůležitějších oblastí hospodářské kriminality a definuje ji jako trestnou činnost směřující proti fungování bankovního systému, kapitálového trhu a finančních institucí, zejména bank, burzy, investičních fondů a společností, penzijních fondů, pojišťoven a dalších finančních institucí, jež mají v rámci tržního hospodářství mimořádně významnou roli, neboť do značné míry určují dynamiku hospodářského vývoje". V návaznosti na uvedené lze tedy konstatovat, že důsledky finanční kriminality dopadají zejména na finanční soustavu resp. na instituce, které tuto soustavu tvoří.

Pojem finanční kriminality úzce souvisí s pojmem finančního práva, které upravuje vztahy vznikající v procesu tvorby, rozdělování a používání peněžní masy a jejich částí a to především v těch případech, kdy jedním ze subjektů je stát, které předmětné finanční prostředky obhospodařuje nebo s nimi disponuje.

Za hlavní specifikum finanční kriminality, které ji odlišuje o kriminality hospodářské lze považovat to, že finanční kriminalita se dotýká specifické oblasti hospodářství, peněz (oběživa), včetně cenných papírů jako věci, kterou lze snadno zcizit a vzápětí snadno jako zcizenou uplatnit opět na trhu a dále, že pracuje zásadně s cizími prostředky. Pachatelé finanční kriminality mají tu

¹⁴ Šámal, P., Púry, F., Sotolář, A., Štenglová, L.: Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice C.H. Beck, Praha 2001, 174 s

specifickou vlastnost, že s majetkem, který je předmětem jejich trestné činnosti přímo disponují, mají nad ním faktickou moc, byť svěřenou. Pro poškozeného, který pochází ze všech vrstev společnosti, mají důsledky páchaní takové trestné činnosti fatální důsledky. Tato atypičnost u hospodářské kriminality absentuje.

Mezi společné znaky hospodářské (ekonomické) a finanční kriminality můžeme naopak zařadit následující:

- vysoká latence
- variabilita a dynamičnost - pružné reakce na momentální stav věcí
- konspirativní charakter trestné činnosti - vysoká kvalifikovanost pachatelů
- mezinárodní propojení - zisk směřuje většinou do zahraničí
- propojenost na mezinárodní zločin

Lze uzavřít, že podle mého názoru finanční kriminalita patří a je součástí kriminality hospodářské, kde zaujímá specifické postavení. Nelze podle mého názoru oddělit zmiňované kategorie izolovaně od sebe, neboť nelze úplně jednoznačně vymezit jejich hranice a posuzovat konkrétní případy izolovaně. Důkazem toho je i prokazování obou uvedených institutů, které je velmi obtížné a vyžaduje široké znalosti de facto všech odvětví práva. Vlastnímu dokazování se věnuji v dalších kapitolách.

3. Kriminogenní faktory a signály o páchání hospodářské trestné činnosti

Domnívám se, že není sporu o tom, že hospodářská kriminalita je společenský jev negativní a nežádoucí. Do doby, než konkrétní projev ekonomické kriminality nezasáhl konkrétní osobu nebo skupinu osob, byla tato otázka často bagatelizována a nebyl jí přikládán větší význam. Vnímání ekonomické kriminality jako celospolečenského problému doznalo větších změn až v okamžiku, kdy tato kriminalita začala ohrožovat každého občana a průvodním jevem tohoto druhu kriminality se staly dopady na oblast sociální či regionální politiku, tedy oblasti fakticky a každodenně dotýkající se každého člena společnosti.

3.1. Kriminogenní faktory

Účinnost boje proti hospodářské trestné činnosti je bezpochyby závislá na úrovni rozpoznání jejich příčin a faktorů napomáhajících jejímu šíření. Přetrvávají dlouhodobě působící příčiny a faktory, ale současně se v důsledku nového ekonomického klimatu objevují prvky nové.

Jedním z nejzákladnějších faktorů ovlivňujícím celkovou atmosféru sledované oblasti je bezesporu otázka *morálky, žebříčku morálních hodnot, nepsaných pravidel chování* ve společnosti a jejich změn. Tradiční hodnoty, vycházející z kultury společnosti, jsou potlačovány do pozadí, graduje snaha jednotlivce směřující k maximálnímu zisku, přechod k soukromému podnikání

se stává novým fenoménem na žebříčku morálních hodnot. Často jsme svědky nízkých profesionálních i etických nároků na osoby, kterým jsou svěřovány vysoké posty v ekonomické sféře a do jisté míry samostatnou kapitolou týkající se personální oblasti je benevolentní imigrační politika umožňující uplatnění řady podnikatelů na českém území zejména z asijských zemí.

Ekonomická, ničím nezdůvodnitelná *nerovnost*, je dalším faktorem, který může přerůst v kriminální jednání. Vznik "nových vrstev" bohatých a chudých, stále větší rozevírání nůžek v této oblasti dotýkající se i vrstvy střední jako základního pilíře společnosti, které jsou postaveny na nerovných podmínkách významně ovlivňují vznik ekonomické kriminality. Rozvoj nových technologií založených na technickém pokroku si vynucuje vytvoření nových funkcí a postavení osob v manažerských funkcích, což mnohdy vytváří další prostor pro páchání tohoto druhu kriminality. Současně technický rozvoj zrychluje komunikaci, maximalizuje mobilnost společnosti, umožňuje rychlý pohyb pachatelů, přenos informací i efektivní znehodnocení jednotlivých důkazů. Kuchta¹⁵ uvádí, že jako kriminogenní právní základna této kriminality je označována společnost s ručením omezeným, která bývá jako poměrně jednoduchá a levná forma zneužívána k páchání hospodářské trestné činnosti zejména ve vazbě na ručení společníků za její závazky.

Třetím faktorem působícím na ekonomickou kriminalitu je *vysoká nezaměstnanost* přinášející sociální problémy, ztrátu postavení ve společnosti i trhu práce. Nárůst nezaměstnanosti přináší snížení koupěschopnosti obyvatel, snižování výroby, další propouštění zaměstnanců apod. což bývá často katalyzátorem následného kriminálního jednání.

¹⁵ Kuchta, J., Fenyk, J., Fryšták, M., Kalvodová, V.: Hospodářská trestná činnost, MU Brno 2007, 52 s.

Nedostatky v legislativě, které poznamenaly zejména privatizační proces jsou také důležitým kriminogenním faktorem. Proces implementace žádoucích norem vznášejících pořádek do ekonomických vztahů byl mnohdy úmyslně brzděn různými lobbyistickými skupinami a pokud došlo k právním úpravám chyběla těmto komplexnost a provázanost. Právní úprava nebyla v mnohých případech dostatečně konkrétní, což vyvolávalo rozpaky i obavy při její aplikaci.

K odstranitelným faktorům patří i *nedostatky ve fungování a kontrole základních institutů tržního systému a v činnosti orgánů zabývajících se hospodářskou kriminalitou*. Mnohé kontrolní složky nebyly po roce 1989 nahrazeny novými, v soukromých společnostech neexistují kontrolní oddělení nebo tyto orgány vykazují jen formální činnost. Z přezkumných řízení byla vyňata celá velká privatizace a práce specializovaných orgánů ve fiskální sféře není odpovídajícím způsobem prezentována.

Samostatným problémem je *vymahatelnost práva* a činnost k tomu příslušných orgánů. Doslova evergreenem se stávají průtahy v obchodním soudnictví, orgány policie nejsou schopny svými prostředky, technickým vybavením ani znalostmi a zkušenostmi konkurovat pachatelům ekonomické kriminality. Problémem při vyšetřování zůstávají široce formulované povinnosti mlčenlivosti ve prospěch pachatelů, stejně tak jako nátlaky na orgány činné v trestním řízení ze strany sdělovacích prostředků, veřejnosti i samotných pachatelů.

Ke kriminalitě často vybízí i někdy praktikovaný shovívavější přístup státních orgánů k pachatelům této trestné činnosti a to zejména vzhledem k ekonomickému a společenskému postavení a vytváření prostoru pro korupční jednání.

Baloun¹⁶ jako další kriminogenní faktory uvádí *nenaplněná ekonomicko - sociální očekávání, nedostatečnou reformu státní správy, neúspěšné prosazování nebo nemožnost prosazovat platné právní normy, chybějící kontrolu v kvalitativních oblastech, neuspokojivý stav justice, nerovnost šancí a příležitostí, nedostatečný legální kapitál pro podnikání a rozbujele korupční jednání.*

Všechny vyjmenované jevy s sebou přináší pokles právního vědomí ve společnosti a názor, že dodržování zákonů se nevyplácí, je znakem spíše neschopnosti, malé odvahy, slabé osobnosti a že blahobytu lze dosáhnout spíše nelegálními postupy přinášejícími zisky.

3.2. Kriminogenní signály o páchání hospodářské trestné činnosti

Ve firmách lze na ekonomickou kriminalitu usuzovat z těchto kriminogenních ukazatelů:

- management firmy je ovládán úzkou skupinou osob bez působení dozorčího orgánu
- porušování zákonných i interních norem
- nadstandardní životní úroveň představitelů firmy neodpovídající jejich příjmu

¹⁶ Baloun, V.: Organizovaný zločin a jeho možné projevy ve finančním sektoru ekonomiky, IKSP Praha 1999, 36 - 46 s.

- neadekvátní přesčasová práce zaměstnance s odmítáním delegace úkolů na jiné pracovníky
- zřizování bankovních účtů v tzv. bankovních rájích
- neobvyklé finanční nebo hospodářské transakce vymykající se z podobných běžných režimů

3.3. Prevence hospodářské kriminality

Vytváření preventivních opatření by měla reflektovat současný stav poznatků o příčinách hospodářské kriminality. Jednotlivá opatření by měla tvořit komplexní a provázaný systém, avšak je třeba kriticky říci, že dosažení tohoto cíle se pro nejbližší budoucnost jeví jako málo reálné.

Největší efekt slibují přinést opatření podniknutá především v legislativní a kontrolní sféře. Z trestněprávní legislativy je možno uvést např. velkou novelu trestního řádu č. 265/2001 Sb., která i ve vztahu k pachatelům hospodářské trestné činnosti zjednodušila činnost orgánů činných v trestním řízení, rozšiřuje možnosti operativních prostředků, zajišťovacích opatření i možnosti poškozených domoci se náhrady majetkových škod, dále zákon č. 61/1996 Sb. o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti. Připravována je již výše zmíněná rekodifikace trestního zákona, která má zakotvit řadu dalších hospodářských trestných činů, rozšířeny budou též možnosti ukládání majetkových trestů, zabránění věci či konfiskace majetku pocházejícího z nelegálních zisků. Je pokračováno v diskusi na téma zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.

V netrestní oblasti je třeba poukázat na přijetí nových kontrolních předpisů upravujících kontrolu orgánů veřejné správy ohledně hospodaření s finančními prostředky jako zákon č. 320/2001 Sb. o finanční kontrole, zákon č. 219/2000 Sb. o majetku ČR a jejím vystupování v právních vztazích, zákon č. 159/2006 Sb. o střetu zájmů a některé další.

Za účelem potlačování jednotlivých druhů trestné činnosti pak bývají navrhována a realizována opatření na konkrétní úrovni. Za účelem omezování daňové a celní trestné činnosti vybírám¹⁷ :

- ztížit dostupnost živnostenských oprávnění, zápisů do obchodních rejstříků bez řádného prověřování adres s místy podnikání
- omezení možnosti plateb v hotovosti v neomezené výši zavedením limitu povinného bezhotovostního platebního styku
- zabránit nebo omezit podnikání kriminálně závadových osob, které opakovaně zbankrotovaly nebo neuhradily své závazky vůči státu
- zvýšit povinné základní jmění u společností s ručením omezeným na 1 milion korun
- omezit daňové úniky důsledným provedením kolkování cigaret a lihovin
- nadměrné odpočty DPH na výstupu vracet až po úhradě do státního rozpočtu
- v případě vykazování ztráty po dobu delší 5 let zrušit firmu z úřední povinnosti
- dále prolomit povinnost mlčenlivosti pracovníků finančních úřadů a bankovních institucí ve vztahu k orgánům činných v trestním řízení

¹⁷ Srov. Kuchta, J., Válková, H., a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání, Praha C.H. Beck 2005, 365 - 366 s.

- zavést povinnost prokazovat nabytí peněz v případech získání majetku a vkladů do podnikání

Zavádění dalších opatření je v současné době diskutováno napříč celým politickým spektrem kdy se jedná např. o principu majetkových přiznání, dalšího rozšíření zákona o střetu zájmů, zjednodušení daňové soustavy, zavedení minimální daně z příjmu pro osoby podnikající se ztrátou atd.

Pokud jde o kontrolní systémy a mechanismy uplatňované při odhalování hospodářské kriminality tak jedním z nejefektivnějších se v praxi jeví interní audit a anonymní informační linka (tzv. whistle - blowing), kterou si řada firem zavádí. Faktem ovšem zůstává, že samotné zavedení kontrol k potlačení uvedeného druhu kriminality samo o sobě nestačí. Domnívám se, že klíčem k účinnému boji proti ekonomické kriminalitě je propojení firemní kultury, etiky a v neposlední řadě i např. koordinace kontroly podnikatelských rizik.

Politická i ekonomická integrace vnáší nové pohledy i na potřebnost opatření proti jednání zaměřenému na poškozování zájmů Evropské unie. Za účelem této ochrany byl vytvořen projekt Corpus Juris, který mimo jiné zahrnuje celkem 8 skutkových podstat i s trestními sankcemi (podvod proti finančním zájmům Evropských společenství, podvod ve sféře volné soutěže, praní špinavých peněz a podílnictví, zločinné spolčení, korupce, zpronevěra fondů, zneužití pravomoci a vyzrazení služebního tajemství). Pro jejich vyšetřování bylo navrženo vytvoření funkce tzv. Evropského prokurátora a tzv. soudců svobod v jednotlivých členských zemích. Již v roce 1999 byl vytvořen rozhodnutím Evropské komise *Evropský úřad pro potírání podvodných jednání* (OLAF - Office Européen de Lutte Anti - Fraude), jehož účelem je zajišťovat spolupráci

mezi členskými státy a Evropskou komisí za účelem ochrany finančních zájmů Evropské unie.

4. Vybrané formy a způsoby páčání hospodářské kriminality

At' už přijmeme jakoukoliv teorii týkající se definicí hospodářské a finanční kriminality můžeme konstatovat, že všechny mají společné jevové formy ve kterých vznikají. Hospodářská kriminalita se bude projevovat v podnikatelském prostředí zejména pak:

1. v investičních společnostech
2. v investičních fondech
3. v peněžních ústavech
4. v pojišťovnách
5. v leasingových společnostech apod.

Na základě kriteria vztahujícího se k osobě pachatele můžeme ekonomickou kriminalitu rozdělit na kriminalitu vnitřní a vnější. *Vnitřní hospodářská kriminalita* se vyznačuje tím, že pachatelé se rekrutují z řad vlastníků, managementu a zaměstnanců. Pro *vnější hospodářskou kriminalitu* je typické, že delikty páchají vkladatelé, podílníci, pojištěnci a klienti. Je specifíkem finanční kriminality, že delikventní jednání vlastníků primárně směřuje proti jejich majetku. Další související zvláštností finančního podnikání je to, že relativně malý kapitál

ovládá kapitál mnohonásobně větší a delikt způsobující poškození vlastního majetku je typicky páchán za účelem získání podstatně většího užitku. Specifikem českých poměrů je potom to, že vzhledem k nedostatku domácího kapitálu bylo umožněno získat majetek na úvěr, což je příklad prolínání hospodářské a finanční kriminality.

Ztotožníme-li se s konstatováním, že finanční kriminalita zahrnuje delikty spáchané především v souvislosti s příjmy státu, s činností bankovních a jiných finančních institucí a s kapitálovým trhem, můžeme za typické způsoby páchaní finanční kriminality považovat:

- zpronevěry svěřeného majetku - defraudace
- podvody různého druhu a charakteru
- tzv. fakturační podvody
- tzv. úvěrové podvody
- tzv. dotační a subvenční podvody
- tzv. pojistné podvody
- zneužívání důvěrných informací k vlastnímu obohacení - insider trading
- tzv. nevěrná správa spočívající v porušení povinností převzatých smluvně nebo uložených zákonem
- machinace při veřejných soutěžích a dražbách
- nedodržování předpisů o vedení účetnictví
- padělání peněz
- zkrácení daně
- neodvádění pojistného na sociální zabezpečení, na zdravotní pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti

- nedovolená výroba lihu, nepovolená výroba a distribuce tabákových výrobků bez zaplacení spotřebních daní
- celní delikty
- machinace v investičních společnostech a fondech - ztrátové obchody s cennými papíry, nakupování bezcenných akcií, vysoké smluvní pokuty ve smlouvách, uzavírání nevýhodných opčních a termínových obchodů, obchody managementu na vlastní účet
- tzv. tunelování firem když Růžička¹⁸ uvádí následující způsoby páchání:
 - *nájezdnictví* je založeno na tom, že valná hromada, kterou ovládají nájezdníci z titulu hlasovací majority, vedení společnosti rozhodne o transakci s majetkem společnosti, tuto tím zákonitě poškodí, avšak bylo vázáno rozhodnutím valné hromady, kde rozhodoval nájezdník.
 - *odčerpávání zisku* spočívá v tom, že po založení společnosti, management matky začne do těchto společností prodávat majetek původní firmy za cenu a to velmi nízkou, zároveň se přenáší zakázky z mateřské firmy na nově založenou. Původní podnik stále vyrábí, ale zisk se ředí v dodavatelsko - odběratelských vztazích.
 - *provizní činnost* se děje zejména při obchodování firmy se zbožím kde má manažer významné postavení, provize není oficiální, neprochází účetní evidencí a provizi uhradí fakticky výrobní jednotky.

¹⁸ Růžička, M.: K problematice trestných činů hospodářských a z nich zejména daňových, Daně a právo v praxi, č. 7-8/2000, 2 - 15 s.

- *snižování ceny podniku*, kdy se hospodářská situace před prodejem podniku záměrně zamlžuje nebo i zhoršuje. Cena firmy klesá.

Velmi frekventovanou formou kriminality se jeví **korupce**. I když je označení korupce jako hospodářské kriminality přinejmenším problematické, domnívám se, že s ní velmi úzce souvisí a je namístě uvést o tomto fenoménu alespoň základní informace.

Korupce je definována jako neformální vztah dvou subjektů jednajících v rozporu s dobrými mravy spočívající v nabídce, příslibu, realizování výhody v něčí prospěch nebo akceptování takového požadavku za vyžádanou, nabídnutou nebo slíbenou odměnu¹⁹. Je širším pojmem než úplatkářství postižitelné podle českých trestně právních předpisů. K typickým formám páčání korupce můžeme uvést následující²⁰:

- aktivní a pasivní korupce tuzemských a cizích státních úředníků
- aktivní a pasivní korupce tuzemských a cizích orgánů právnických osob
- aktivní a pasivní korupce v soukromém sektoru
- aktivní a pasivní korupce ve veřejném sektoru
- aktivní a pasivní korupce mezinárodních subjektů

Možnosti výskytu korupce ovlivňuje celá řada sociokulturních, ekonomických a politických faktorů jako např.:

- míra kontroly státu nad hospodářstvím

¹⁹ Chmelík, J., a kol.: Pozornost, úplatek a korupce, Linde Praha a.s 2003, 21 s.

²⁰ Tamtéž, 42 s.

- postavení majetku v žebříčku hodnot
- existence určité korupční tradice
- významné společenské změny přinášející určitý sociální chaos
- míra objektivit hromadných sdělovacích prostředků
- kvalita státní správy

Zásadně nebezpečným produktem celé otázky korupčního jednání je vznik a existence "korupčního klimatu", ve kterém se poskytování a přijímání úplatku jeví pro danou skupinu obyvatel činem naprosto samozřejmým a legitimním. Korupční klima je tvořeno řetězcem složeného z korupčního jednání, přecházejícího přes veřejnou známost, neúčinný boj s korupcí, veřejné mínění o beztrestnosti a legálnosti korupce až ke spáchání nového korupčního skutku.

Kriminalita v oblasti duševního vlastnictví spočívá zejména v deliktech porušujících vlastnická práva k výsledkům intelektuální činnosti lidí. Typickým způsobem páčání je porušování tzv. průmyslových práv zejm. výroba plagiátů, uvedení nelegálního zboží na trh a výroba zboží chráněného patentem nebo průmyslovým vzorem a jeho uvedení do oběhu.

Porušování autorských práv je další formou hospodářské kriminality spočívající v nelegálním zásahu do autorského díla, nelegální výrobě rozmnoženin autorských děl, nelegálním šíření autorských děl a užíváním děl v rozporu s licenčními podmínkami.

Velmi specifickou a sofistikovanou formou kriminality nemající vždy jen ekonomický rozměr je **počítačová neboli informační kriminalita**. Patří sem

zejména vytváření programů pomocí kterých pachatelé vyvádí z finančních ústavů peněžní prostředky, dále pronikání do počítačových systémů (hacking) a krádeže osobních dat a zneužívání internetu k nelegálním hrám, převodům peněz, podvodnému obchodování se zbožím a dalším aktivitám mající charakter obecné kriminality.

Velmi specifickou a velmi nebezpečnou formou kriminality je **kriminalita životního prostředí**, charakteristická značnou latencí a nepřehledností právní úpravy. Ke způsobům páčání řadíme zejména nezákonné aktivity v oblastech vody, ovzduší a zemědělského půdního fondu, ochrany přírody a krajiny, odpadového hospodářství, ochrany zvířat a rostlin.

Nejcitlivěji je hospodářská kriminalita vnímána v bankovním sektoru kde pachatelem bývají osoby činné v managementu i řadoví zaměstnanci. Nebývá výjimkou kdy se deliktní jednání v bankovním sektoru snoubí s deliktem korupčním. Druhou nejzávažnější oblastí hospodářské kriminality je pojišťovnictví, kdy pojišťovny mohou, jako subjekty kapitálového trhu, se shromážděným kapitálem dále podnikat. Typické jsou v této oblasti pojišťovací podvody. I tento druh ekonomické kriminality je významně propojen s korupční kriminalitou.

Bezesporu úzce související otázkou s hospodářskou kriminalitou, kterou je třeba zmínit je **tzv. tunelování**. Do obecného povědomí se dostal tento pojem v období let 1994 - 95 v souvislosti s krachy prvních bank a do současné doby se používá zejména v souvislosti s trestnou činností na kapitálovém trhu týkajících se zejména finančních institucí, i když v poslední době se setkáváme s jeho

užitím i v případě protiprávního jednání proti dalším společnostem a organizacím. Nejedná se o pojem trestněprávní nýbrž o určitý modus operandi, tedy jev, jenž je charakterizován jako vyvedení finančních prostředků z pravidla prosperující společnosti mimo její dosah do jiných, zpravidla k tomuto účelu založených společností či zahraničních finančních institucí. To vše za účelem obohacení osoby, která měla rozhodovací pravomoc nad těmito dotčenými prostředky. Z hlediska trestněprávního se vždy jedná o úmyslné zavinění pachatele. Od jiných druhů podvodného jednání se tunelování liší zejména podmínkou, že napadená společnost z níž jsou vyváděny aktiva na jiné společnosti či účty legálně existuje. Nejedná se tedy o machinace týkající se právně či fakticky neexistujících společností. Podle platné právní úpravy se výše uvedené jednání kvalifikuje v rámci skutkové podstaty trestného činu podvodu dle ust. § 250 tr. zákona, trestného činu porušování povinností při správě cizího majetku dle ust. § 255 tr. zákona a trestného činu zneužívání informací v obchodním styku dle ust. § 128 tr. zákona. V této souvislosti se domnívám, že pregnantnější vymezení tohoto pojmu a jeho zákonná definice by přispěla k účinnějšímu boji s tímto velmi nebezpečným jevem.

5. Hospodářská kriminalita a její propojení na organizovaný zločin

Řada případů potvrzuje, že kriminální jednání je jednáním zločineckých organizací nebo má i jiné prvky charakterizující organizovanou kriminalitu. Pro pochopení vzájemných vazeb se domnívám, že je potřeba definovat vzájemné

vztahy mezi organizovaným zločinem, organizovanou kriminalitou a kriminalitou páchanou organizovaně.

Organizovaný zločin se již trvale zabydlel ve spektru trestné činnosti páchané na území České republiky. Tato trestná činnost mající znaky organizovaného zločinu je páchána s vysokou odborností, profesionalitou pachatelů a kapitalizací nabytých zisků. Typickou se jeví vysoká organizovanost spočívající v koncepční, plánovité a pevně hierarchicky členěné organizační struktuře s přesně vymezenými funkcemi, dělbou práce a mezinárodním propojením. Organizovaný zločin je velmi rezistentní vůči vnějším represivním opatřením. Celá činnost zločinného spolčení, jak je tato organizační struktura pojmenována v ust. § 89 odst. 17 trestním zákona, je zaměřena na soustavné páchání trestné činnosti. S trochou ironie můžeme říci, že organizovaný zločin již dávno nabyl povahy podniku s dlouhodobou strategií a tomu odpovídajícími obchodními, ale i společenskými vztahy. Odhalení trestné činnosti páchané organizovaným zločinem nebo samotné rozkrytí zločinného spolčení vyžaduje zvláštní prostředky, postupy i pravomoci v práci policejních orgánů i ostatních orgánů činných v trestním řízení. Je nutno si v tomto kontextu uvědomit, že tyto prostředky i pravomoci mohou vážně zasáhnout do osobních práv a svobod každého jednotlivce, které nebyly doposud obvyklé. Použití těchto prostředků bylo zakotveno jak do trestního řádu, tak i zákonem o Policii České republiky.

Zločinné spolčení můžeme definovat jako společenství více osob s vnitřní organizační strukturou, s rozdělením funkcí a dělbou činností, které je

zaměřeno na soustavné páchaní úmyslné trestné činnosti. Jako výraz organizovaného zločinu je definováno čtyřmi základními znaky a to:

1. společenství více osob
2. organizační struktura
3. cíl zločinného spolčení
4. prostředky k dosažení cíle

Typické pro organizovaný zločin jsou i další znaky nezahrnuté do definice zločinného spolčení a to zejména jeho prolínání do oficiálních mocenských struktur a mezinárodním propojením včetně teroristických útoků, které jsou součástí organizovaného zločinu.

Vztah zločinného spolčení a *organizované skupiny* jako sdružení více osob (při zachování počtu nejméně tří osob jak vyžaduje ustálená soudní praxe a judikatura) mezi kterými je provedena určitá dělba úkolů vyznačující se plánovitostí a koordinovaností, se na první pohled zdá málo diferencovaný. U zločinného spolčení je však úroveň všech činností na kvalitativně vyšším stupni. Organizovaná skupina nevyžaduje trvalejší charakter, může být sdružena pouze pro jeden účel, pro jeden skutek. Zločinné spolčení vyžaduje pevnější a provázanější vztah členů, kteří jsou přijímáni po splnění přísných pravidel, jejichž porušení je přísně trestáno. Zjednodušeně lze říci, že organizovaná skupina má vůči zločinnému spolčení podstatně nižší formu organizovanosti a je kvalitativně i organizačně nižším celkem než jakým je zločinné spolčení.

Někdy se setkáváme s označením organizovaného zločinu jako synonymem k pojmu *organizovaná kriminalita*. V praxi to znamená, že jako organizovaný

zločin bývá posuzována i "běžná" kriminální delikvence páchaná organizovaně i nahodile skupinou pachatelů, aniž by mezi pachateli existovaly jakékoliv vazby a dohody na spáchání trestné činnosti nebo podílu na zisku. Organizovaná kriminalita vyjadřuje mnohem volnější spojení v kriminální skupině, vyznačuje se nahodilostí seskupení osob páchajících trestnou činností ad hoc a po realizaci deliktního jednání se rozcházejí.

Reakcí na různé teorie týkající se rozebíraného vztahu je rezultat, že všechny mají společný znak, kterým je skupina pachatelů. Trestní zákon skupinu pachatelů vyjadřuje řadou termínů jako například:

- spáchá-li čin nejméně se dvěma osobami (např. ust. § 124 odst. 2, písm. a) tr. zákona, ust. § 148 odst. 2, písm. a) tr. zákona)
- spáchá-li čin ve spojení s organizovanou skupinou (ust. § 124 odst. 2 písm. a) tr. zákona)
- spáchá-li čin jako člen organizované skupiny (ust. § 92 odst. 2 tr. zákona)
- zločinné spolčení (ust. § 89 odst. 17 tr. zákona, ust. § 163a tr. zákona)

Spáchání trestného činu skupinou pachatelů je zpravidla kvalifikovaná okolnost vyjádřená ve vyšších odstavcích skutkové podstaty trestného činu, která má pro pachatele ten dopad, že jsou použita přísnější kriteria pro stanovení sankce. "Skupinová trestná činnost"²¹ může být páchána příležitostnou skupinou, přes party, organizované kriminální skupiny až vrcholné

²¹ Němec, M.: Mafie a zločinecké gangy, Eurounion Praha s.r.o., 2003, 103 - 105 s.

zločinecké organizace, o jejichž činnosti, závažnosti a rozsahu následků bylo pojednáno výše.

Z toho co bylo výše uvedeno vyplývá, že organizovaný zločin a ekonomická kriminalita nejsou synonymem. Organizovaný zločin se vztahuje ke konkrétnímu trestnému činu, konkrétním pachatelům, konkrétní závažné trestné činnosti a nikoliv k jevu obecnému, kterým je ekonomická kriminalita, v jejímž rámci teprve potom lze konkretizovat kriminální jednání a jejich vztahu k určitému stupni organizovanosti mezi pachateli.

6. Legalizace výnosů z trestné činnosti

Můžeme konstatovat, že nastíněné kriminální jevy, které jsou charakteristické pro hospodářskou kriminalitu, s sebou přinášejí neoprávněný prospěch a to zejména prospěch majetkový. Přesto, že výnosy z trestné činnosti nejsou zdaleka jen výnosy z tohoto druhu kriminality, prostřednictvím forem legalizace nezákonných zisků patří s tím spojené aktivity předmětně právě k tomuto druhu kriminality. Obecně je proces, ve kterém jsou výnosy z trestné činnosti legalizovány označován jako "praní" a finanční prostředky pocházející z trestného jednání jako "špinavé peníze". Legalizace výnosů je definována jako jednání sledující zakrytí nezákonného původu výnosu s cílem vzbudit zdání, že se jedná o příjem nabytý v souladu se zákonem²². Takové jednání spočívá zejména:

²² Srov. zák., č. 61/1996 Sb. o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a o změně a doplnění souvisejících zákonů v platném znění

1. v přeměně nebo v převodu majetku s vědomím, že tento pochází z trestné činnosti, za účelem utajení nebo zastření nezákonného původu majetku nebo za účelem pomoci osobě, která se podílí na této trestné činnosti proto, aby unikla trestnímu postihu
2. v utajení nebo zastření skutečné povahy, zdroje, umístění a pohybu majetku nebo změny práv vztahujících se k majetku s vědomím, že tento pochází z trestné činnosti
3. v nabytí, držbě, použití nebo nakládání s majetkem pocházejícím z trestné činnosti
4. ve sdružování osob za účelem spáchání výše uvedených činů

Výnosem podle zák. č. 61/1996 Sb. o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti se rozumí jakákoliv ekonomická výhoda z jednání naplňujícího znaky trestného činu.

Trestně odpovědný je ten, kdo zastírá původ majetku nebo jinak usiluje, aby bylo podstatně sníženo nebo znemožněno zjištění původu věci nebo jiného majetkového prospěchu získaného trestnou činností, s cílem vzbudit zdání, že taková věc nebo prospěch byly nabyty v souladu se zákonem, nebo kdo jinému spáchání trestného činu umožní.

Praní peněz je důležitým faktorem vzniku a růstu domácího a zejména mezinárodního organizovaného zločinu. Z hlediska potírání této kriminální delikvence je účelné si uvědomit, že potřeba uvést znovu prostředky z trestné činnosti do oficiální ekonomiky, může být využita jako jedna z hlavních slabostí kriminálních organizací. Odpověď na otázku proč pachatelé podstupují stále

zvyšující se rizika spojená se svou protizákonnou činností je vcelku jednoduchá a dlouhodobě platná. Je to především sumář obrovských zisků, které je stále obtížnější skrýt a proto je třeba vytvořit zdání jejich legálnosti. Odhalení a zadokumentování tohoto procesu je nenahraditelnou součástí usvědčujících důkazů proti pachatelům nejzávažnější trestné činnosti.

Odborná veřejnost zabývající se bojem proti praní špinavých peněz se shoduje na existenci tří fází (stupňů) procesu legalizace výnosů z trestné činnosti a to:

1. *placement* (umístění), spočívající v zavedení finančních prostředků pocházejících z trestné činnosti do finančního systému a to zpravidla v hotovosti. Jde o investice do osobní potřeby členů organizovaného zločinu, do samotné organizace. Výnosy jsou ukládány do běžných legálních aktivit s cílem nejprve tyto rozmělnit a po určité době zase tyto finanční prostředky sloučit. Toto se děje formou vkladů na účty bank a jejich následnou přeměnou na účetní hodnoty, nákupem finančních dokumentů a instrumentů (šeky, bankovní směnky, depozitní certifikáty). Dalšími místy, kde dochází k umístění nelegálně získaných prostředků, aniž by se přímo dotýkaly nejčastěji dotčeného bankovního sektoru, jsou různé obchody s nemovitostmi, kasina i nebankovní směnárny.
2. *layering* (rozvrstvení) spočívá v zahlazování stop nezákonných zisků. Jedná se vlastně o proces konverze zahrnující velký počet transakcí a operací s cílem původní obnos rozmělnit a znemožnit identifikaci jeho původu. Typické je, že finanční prostředky jsou převáděny do zemí tzv. daňových rájů tj. zemí s důsledným zachováváním bankovního tajemství

a existencí anonymních kont. Často je v tomto smyslu také využíván institut půjček ze zahraničí s konverzí do různých měn a obchody s cennými papíry.

3. *integration* (integrace) spočívá v opětovném uvedení legalizovaných peněz do sféry oficiální (nikoli již šedé) ekonomiky a to s využitím komplexu vztahů jako např. vystavováním falešných faktur, fakturací za nehmotné služby, poradenství, konzultační činnost, opakovanými platbami do zahraničí s pokynem příjemci vyplatit v hotovosti, přijetí úvěru a jeho okamžité splacení nebo jeho jištění depozitem apod.

Je třeba podotknout, že přítomnost všech tří uvedených fází v procesu legalizace není vždy nezbytná a bude záležet na konkrétní situaci a prostředí v jakém probíhá.

6.1. Vybrané způsoby boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti

První signál týkající se změny postoje k problematice praní špinavých peněz představuje usnesení vlády ČSFR č. 590 ze dne 26.9.1991.

Zásadní změnu představují opatření, která byla přijata na základě usnesení vlády ČSFR č. 734 ze dne 14.11.1991. Cílem bylo především zdokonalení správy a kontroly daní a jejím vústěním bylo přijetí zákona č. 337/1992 Sb. o správě daní a poplatků ve znění pozdějších předpisů.

Zcela zásadní se pro celou dotčenou otázku stala právní úprava na úseku bankovníctví. Banky a finanční instituce přijímající vklady jsou hlavními

prostředníky používanými k přesunu finančních prostředků. Pojem finanční instituce legislativa taxativně vypočítává, obecně jsou to směnárny, pojišťovny, leasingové společnosti, investiční společnosti, kasina, sázkové kanceláře, ale v první řadě jsou to banky. Předpokladem pro úspěšné ukončení procesu legalizace výnosů z trestné činnosti je úspěšné zneužití finanční instituce a naopak tato je prvním místem, kde může být snaha o legalizaci výnosů z trestné činnosti odhalena a zadokumentována.

Základním právním předpisem týkajícím se právní úpravy na úseku bankovníhonictví je zák. č. 21/1992 Sb., o bankách. V procesu dokazování závažné hospodářské trestné činnosti se setkáváme zejména s institutem bankovního tajemství resp. s jeho možnostmi prolomení pro potřeby trestního řízení. Bankovní tajemství je upraveno v části osmé uvedeného zákona bez bližší specifikace. Podle ust. § 38 odst. 1 zákona o bankách se bankovní tajemství vztahuje na všechny bankovní obchody, na peněžní služby bank včetně stavů na účtech a depozit.

Ustanovení § 8 odst. 2 tr. řádu stanoví, že údaje, které jsou jinak předmětem bankovního tajemství a v řízení o trestném činu zkrácení daně nebo jiném obdobném činu i údaje získané v daňovém řízení, smí v přípravném řízení se souhlasem soudce požadovat státní zástupce. V řízení před soudem může takové údaje požadovat předseda senátu. Znamená to tedy, že požadované informace lze poskytnout až po zahájení přípravného řízení. Veškerá korespondence v předmětné věci musí být učiněna v písemné formě.

Zákon č. 21/1992 Sb. o bankách nově zavedl povinnost banky požadovat prokázání totožnosti klienta při operaci nad 100 tis. Kč a při pronájmu

bezpečnostních schránek (ust. § 37 věta druhá). V ust. § 21 odst. 3 zák. o bankách zakotvuje povinnost bank archivovat doklady o transakcích bank a zahraničních poboček bank po dobu nejméně 10 let.

Bankovní dohled je dalším kontrolním mechanismem platebních operací. Bankovní dohled upravuje zák. č. 6/1993 Sb. o České národní bance, v části deváté, ust. § 44 a násl.. Podstata institutu bankovního dohledu je spatřována v preventivním směru, v zajištění bankovního systému. Uvedený zákon dává ČNB oprávnění, která zasahují přímo do chodu bank, umožňují ukládat sankce, z nichž nejzávažnější je uvalení nucené správy a i odnětí oprávnění působit jako banka.

Zákonem č. 557/1991 Sb. došlo k doplnění trestního zákona o ust. § 252a legalizace výnosů z trestné činnosti, postihující další formy podílnictví. Účelem je zajistit trestní postih praní prostředků získaných trestnou činností. Dotčené ustanovení je zvláštní formou účastenství zaměřený především na postih osob, kteří svým jednáním přispívají k legalizaci věcí získaných ze zvláště závažných úmyslných trestných činů. Postihuje osobu pachatele rozdílnou od pachatele primárně spáchaného trestného činu, kterým byla věc získána. Z ust. § 252a tr. zákona však nevyplývá fakt, že se toto vztahuje i na zvláštní případy podílnictví, spíše se tedy jedná o zvláštní formu nadřzování., jelikož zde absentuje podmínka převedení věci získané trestnou činností na sebe či jiného. Trestnost takového jednání není vázána na jakýkoliv prospěch, stačí, že k takovému jednání dojde. Zmiňované ust. § 252a tr. zákona je koncipováno jako úmyslný trestný čin a podmínkou trestnosti je fakt, že pachatel má vědomost o tom, že věc pochází z trestné činnosti, bez vazby na pachatele hlavního trestného činu

či další osobu. Fakt, že pachatel využil k legalizaci původu věci další osoby, může být potom u hlavního pachatele posouzen jako obecně přitěžující okolnost dle ust. § 34 tr. zákona.

V souvislosti s výše uvedeným je třeba aktuálně říci, že dne 1.2.2008 Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR podpořila v prvním čtení projednávaný vládní návrh zákona proti takzvanému prání špinavých peněz²³. Nový zákon má pomoci v boji proti organizovanému zločinu a financování terorismu zejména tím, že ještě více ztíží možnost legalizovat výnosy z trestné činnosti. Podle tohoto návrhu by se např. povinnost identifikace účastníka obchodu vztahovala ke každému obchodu převyšujícího částku 1000 EUR (asi 26.000,- Kč). Dále rozšiřuje povinnost pro finanční instituce sledovat a kontrolovat u transakcí nad 15.000 EUR (asi 390.000,- Kč) jejich smysl a účel a také původ prostředků v nich použitých. Byla rozšířena i kontrola podezřelých obchodů u "politicky exponovaných osob" žijících v zahraničí.

Účinnost zákona je navrhována s minimální legisvakanční dobou, jelikož podstatná část jím upravených povinností je již stanovena zákonem č. 61/1996 Sb., který je tímto návrhem nahrazován.

7. Trestní odpovědnost právnických osob - exkurs

V rámci připravované koncepce rekodifikace trestního práva hmotného s přihlédnutím k tendencím v Evropě i ve světovém měřítku se stále uvažuje o

²³ Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna 2008, V. volební období, Tisk 385
Vládní návrh zákona o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu

zavedení trestní odpovědnosti právnických osob. Jedná se o institut v českém právu relativně nový, který se objevil až po roce 1989, zcela korespondující s otázkou zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do systému kontinentálního práva v devadesátých letech 20.století. V české odborné literatuře je uvedená problematika věnována adekvátní pozornost, byly publikovány četné studie, rozbor, diskuse a práce týkající se jednotlivých aspektů daného tématu i popisy spojené zejména se zamítnutím vládního návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim ze dne 21.7.2004²⁴. Následující exkurs je zachycením pouze stěžejních myšlenek odmítnutého návrhu zákona s vědomím značného zúžení dané problematiky a s konstatováním, že v nové verzi rekodifikovaného trestního zákoníku, který byl Ministerstvem spravedlnosti České republiky předložen veřejnosti v červnu 2007 tato otázka zcela absentuje. Nicméně se domnívám, že spojitost této problematiky s otázkami ekonomické kriminality je zcela nepřehlédnutelná. I v této souvislosti Novotný²⁵ uvádí, že atributem současné podoby kriminality je přeměna tradiční hospodářské kriminality a kriminality tzv. bílých límečků v kriminalitu korporací a v důsledku toho dochází k enormnímu růstu hospodářské, ekologické a majetkové škody.

Trestní odpovědnost právnických osob má umožnit účinnější postih některých závažných deliktních jednání výslovně uvedených ve zvláštní části trestního zákona (např. tr. činů na úseku ochrany životního prostředí, trestných činů spojených s organizovaným zločinem apod.). Je tedy nutno konstatovat, že se nepředpokládá trestní odpovědnost právnických osob za všechny trestné

²⁴ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna.2004. IV. volební období. Tisk 745
Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

²⁵ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. 2. přepracované vydání. ASPI Publishing s.r.o. Praha 2004, 171 s.

činy, ale pouze za trestné činy výslovně uvedené ve zvláštní části nového trestního zákoníku, jestliže byl takový trestný čin spáchán v souvislosti s její činností.

V českém trestním právu je odpovědnost koncipována na základě odpovědnosti za zaviněné jednání fyzické osoby. Podle platné právní úpravy odpovědnost za protiprávní jednání právnické osoby přechází na konkrétní fyzickou osobu jednající při deliktním jednání za právnickou osobu nebo na osobu, která za činnost právnické osoby odpovídá. Zákon zakotvil fikci zakládající trestní odpovědnost fyzické osoby jednající jménem právnické osoby, ač jednání této fyzické osoby jinak nevykazují znaky konkrétního nebo speciálního subjektu, který by naplnil znaky daného trestného činu. Tento právní stav však nevyhovuje zejména praxi a i v zahraničních úpravách je tato otázka řešena speciální právní (*lex specialis*) úpravou.

Mezi základní pojmy spojené s výše uvedeným konstatováním je dále třeba uvést ten fakt, že podle stanovené koncepce není stát možno považovat za právnickou osobu, dále právnická osoba má odpovídat za trestný čin jen tehdy, jestliže zaviněně neučinila nezbytná opatření k odvrácení nebo odstranění následků uvedených u jednotlivých trestných činů ve zvláštní části trestního zákoníku a nebo takové následky zaviněně způsobila. Jedná se tedy i o řešení subjektivní stránky z hlediska jejího rozsahu. V neposlední řadě bude třeba vyřešit otázku poměru úpravy trestní odpovědnosti právnických osob a jejich správního trestání, které by na sebe měly navazovat. Platí zásada, že trestní stíhání fyzické osoby a trestní stíhání právnické osoby pro týž skutkový základ se nevyklučuje. V tomto kontextu je třeba říci, že zákon předpokládal, že trestný čin mohli spáchat i zaměstnanci právnické osoby při plnění pracovních úkolů,

příčemž právnická osoba by za jejich jednání odpovídala pouze v případě přičitatelnosti trestného činu právnické osobě.

Požadavek na zavedení tzv. deliktní odpovědnosti a sankcionování právnických osob obsahují zejména tyto mezinárodní dokumenty bezprostředně se dotýkající hospodářské a ekonomické kriminality:

- Druhý protokol k Úmluvě o ochraně finančních zájmů Evropských společenství ze dne 19.6.1997
- Úmluva o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích ze dne 17.12.1997 (publ. pod. č. 25/2000 Sb. m. s.)
- Úmluva o trestněprávní ochraně životního prostředí ze dne 4.11.1998 (Česká republika dosud neratifikovala)
- Trestněprávní úmluva o korupci ze dne 27.1.1999 (publ. pod. č. 70/2002 Sb. m. s.)
- Úmluva o potlačování a financování terorismu ze dne 9.12.1999 (publ. pod. č. 18/2006 Sb. m. s.)
- Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 29.5.2000 o zvýšené ochraně trestními a jinými sankcemi proti padělání ve spojitosti se zavedením eura (2000/383/SVV)
- Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 28.5.2001 o potírání podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků (2001/413/SVV)
- Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 13.6.2002 o boji proti terorismu (2002/475/SVV)
- Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 22.7.2003 o boji proti korupci v soukromém sektoru (2003/567/SVV)

- Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 24.2.2005 o konfiskaci výnosů a majetku z trestné činnosti a nástrojů trestné činnosti (2005/212/SVV)

Česká republika se dne 12.prosince 2000 stala signatářem návrhu mezinárodní Úmluvy Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a jejíž text obsahuje povinnost členských států OSN sankcionovat právnické osoby za jejich účast na organizované kriminalitě.

Projekt Corpus Juris od roku 1996 připravovaný z iniciativy orgánů Evropské unie v čl. 13 a 14 rovněž předpokládá odpovědnost právnických osob za trestné činy spáchané ke škodě finančních zájmů Evropských společenství.

Návrh zákona pojem právnické osoby výslovně nedefinoval, ale přenechával jejich vymezení normám občansko a obchodněprávním, a proto se vztahoval na všechny právnické osoby bez ohledu na způsob jejich vzniku, pokud nejsou výslovně z jeho působnosti vyloučeny. V rámci odborné diskuse panuje shoda v tom, že ne všechny právnické osoby by byly nebo měly být trestně odpovědné. V úvahu přicházejí pouze právnické osoby mající povahu korporací (sdružení fyzických nebo právnických osob) tzn. ty, které mají personální substrát, ať už jde o osoby soukromého nebo veřejného práva. Trestní postih by byl realizovatelný i proti právnickým osobám v likvidaci. Naopak, jak již bylo řečeno, byly z trestní odpovědnosti vyňaty stát, Česká národní banka a jednotky územní samosprávy a taktéž není předpokládána trestní odpovědnost kolektivních subjektů nemajících právní subjektivitu. Má se za to, že představitelé státu, kteří spáchají trestné činy, jsou výlučně činy osobními. Je i těžko představitelné, že by stát trestal sám sebe. V intencích mezinárodního práva by byly řešeny

delikty cizích států. Trestní odpovědnost cizozemských právnických osob zůstává nedotčena.

Předpokládá se, že ustanovení zákona o trestní odpovědnosti právnických osob budou ve vztahu k ustanovením trestního zákoníku a trestního řádu ustanoveními primární povahy tzn. že ustanovení trestního zákoníku a trestního řádu by se použily jen tehdy, pokud by zákon o trestní odpovědnosti právnických osob neměl zvláštní úpravu nebo pokud by to bylo z povahy věci vyloučeno.

Trestní sankce, které zákon předpokládal ukládat právnickým osobám byly v souladu s trestním zákonem děleny na tresty a ochranná opatření. Domnívám se, že přílehavější v tomto případě je termín sankcionování právnických osob, než trestání právnických osob, jelikož trest jako takový je odezvou individuální viny pachatele. Stejně tak nehovoříme o trestu, ale o sankci svého druhu. Nejzávažnějším trestem byl trest zrušení právnické osoby., dále potom propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, tresty omezující nebo zakazující činnost²⁶ atd.

Jak již bylo výše uvedeno zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim nebyl Poslaneckou sněmovnou Parlamentu České republiky schválen. Nejčastěji uváděnou argumentací proti tomuto zákonu byla výhrada proti tzv. kolektivní odpovědnosti²⁷. V současné době je institut trestní odpovědnosti právnických osob zaveden v právních řádech ve dvaceti čtyřech z dvaceti sedmi států Evropské unie. Mimo státy Evropské unie je trestní odpovědnost právnických osob zakotvena ve Švýcarsku, Chorvatsku, Norsku a Islandu. Je zcela zřejmé, že mezinárodní trend společné Evropy směřuje k

²⁶ Srov. Vaníček, D.: Trestní sankce ukládané právnickým osobám, Trestní právo č. 10/ 2006, 13 s.

²⁷ Srov. Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob, Linde Praha a.s. 2007, 59 s.

zavedení trestní odpovědnosti právnických osob a Česká republika bude muset v nejbližší době nastolenou otázku vyřešit.

Část II.

8. Specifika odhalování, vyšetřování a dokazování hospodářské a finanční kriminality

Proces odhalování, vyšetřování a dokazování hospodářské kriminality je typický řadou zvláštností a rozsahem důkazního materiálu nutného ke správné kvalifikaci a následnému postihu pachatele. Vyšetřování nemá za cíl identifikovat pachatele, který bývá určen písemnostmi, funkcí a postavením, které zastává. Zásadní otázkou, pomíneme-li problémy s právní kvalifikací modifikovanou řadou stanovisek a judikátů, je "akceschopnost" orgánů činných v trestním řízení a schopnost vygenerovat základní okruh důkazních prostředků a z nich plynoucích důkazů prokazujících trestnou činnost pachatele. Včasnost provedení a následná analytická činnost zkoumající zajištěný materiál je základním limitujícím faktorem pro následné úspěšné pokračování trestního řízení. Dalším faktorem ovlivňujícím dokazování je zpravidla nepříznivě působící časový odstup od doby spáchání ve vztahu k době, kdy je spáchání trestné činnosti vyšetřováno.

Základním atributem úspěšnosti při odhalování a vyšetřování hospodářské a finanční kriminality je problém odbornosti a důkladná znalost existujících

způsobů aplikace podvodných schémat a dalších forem hospodářské kriminality. Získání potřebného důkazního materiálu s nezbytnou procesní hodnotou je základem pro potencionální úspěch celého procesu dokazování.

Podle Šámala²⁸ odhalování, vyšetřování a dokazování hospodářské a majetkové kriminality vyžaduje analyzovat alespoň níže uvedené faktory:

1. osobu pachatele hospodářské kriminality
2. specifika vyplývající z počítačového zpracování dat v oblasti ekonomické kriminality
3. zvláštní přístupy při použití operativně pátracích prostředků
4. zvláštnosti při opatřování a provádění důkazů
5. vyžadování chráněných údajů v trestním řízení
6. dokazování úmyslu jako rozhodující formy zavinění
7. zjišťování a prokazování výše škody

Důležité je si zejména uvědomit jaké skutkové podstaty trestných činů přicházejí již při prvotních operativních úkonech v úvahu, aby bylo možno dokazování náležitým způsobem zaměřit. Vzhledem ke složitostem problematiky ekonomické kriminality a s ní související trestněprávní agendou je nanejvýš žádoucí, aby se jí zabývali specialisté na všech stupních přípravného řízení u všech participujících orgánů činných v trestním řízení. Pro odhalování a vyšetřování závažné hospodářské trestné činnosti, zejména finanční a daňové, je potřebné vytvářet specializované vyšetřovací týmy složené jak ze specialistů - vyšetřovatelů, tak i odborníků na příslušné druhy této trestné činnosti (celní,

²⁸ Srov. Šámal, P., Púry, F., Sotolář, A., Štenglová, I.: Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice, I. vydání. Praha C. H. Beck, 2001, 192 s.

daňové, bankovní aj.). Tyto subjekty by měly zabezpečit odborné posouzení jednotlivých případů ze všech požadovaných úhlů pohledu (daně, cenné papíry, účetnictví, počítače atd.). Je třeba v této souvislosti ale vyslovit požadavek na důsledné dodržování zásad trestního procesu zejména presumpce neviny, zásadu vyhledávací a zásadu zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností. V řízení před soudem se pak v plném rozsahu uplatňují zásady ústnosti a bezprostřednosti.

Při řešení problematiky ekonomické kriminality více jak v kdekoli jiné formě deliktního jednání vnímáme skutečnost, že vyšetřovaný trestný čin může být spáchán (dokonán) až v důsledku realizace celé řady různých na sebe navazujících jednání, které teprve ve svém souhrnu naplňují určitou skutkovou podstatu trestného činu a vypovídají o skutečném úmyslu zúčastněných osob. Jednotlivá smlouva nebo operace posuzovaná izolovaně bez souvislosti s dalšími, se může jevit jako naprosto legální a seriózní skutečnost, avšak ve své realitě je velmi často pouze jedním článkem řetězce trestně postižitelné podnikatelské aktivity. V této souvislosti je třeba podotknout, že na jedné straně je třeba odmítnout velmi časté argumenty obhajoby v tom smyslu, že pokud např. jednotlivé smlouvy nevykazují znaky deliktního jednání, nemohou být ani ve svém souhrnu trestně postižitelné, byť by směřovaly k nezákonnému cíli. Na druhou stranu je však třeba uvést, že jednání na první pohled nevýhodné pro určitou stranu, nemusí být bez dalšího trestným činem. Proto i z uvedeného vyplývá, že je třeba posuzovat všechny relevantní okolnosti komplexně, včetně jednání navazujících a úmyslu jednajících osob.

8.1. Podněty a jejich specifika k vyšetřování hospodářské kriminality

Trestní řád jako procesní předpis upravující postup orgánů činných v trestním řízení těmto ukládá neprodleně objasnit a prověřit skutečnosti důvodně nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin. K zahájení úkonů trestního řízení potažmo sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení dle ust. § 158 odst. 3 tr. řádu je tedy nutné, aby zjištěné skutečnosti zakládaly důvodné podezření ze spáchání trestného činu tzn. zjištění vyššího stupně pravděpodobnosti o tom, že byl spáchán trestný čin. V praxi se setkáváme s uváděním neopodstatněných domněnek, předpokladů majících ambice nahrazení mezer v zákoně, řešení podnikatelských problémů mezi, nezaplacení dluhů či druhotné platební neschopnosti. Je třeba důsledně zkoumat, zda došlo v dané případě konkrétním jednání k naplnění všech zákonných znaků skutkové podstaty konkrétního trestného činu. Pokud nejsou tyto indicie zjištěny, není důvod prověřování zahájit.

Z uvedených hledisek je zapotřebí hodnotit i trestní oznámení, které policejní orgán nebo státní zastupitelství obdrží. Pokud z oznámení či jiného podnětu nevyplývá přímo důvodné podezření ze spáchání trestného činu, je nutno subjekt, který trestní oznámení podává, požádat o doplnění. Zodpovězeny by měly být níže uvedené otázky:

- jaký je současný stav oznamovaného problému, popis stavu skutečného a žádoucího, přičemž žádoucí stav není subjektivní požadavek

oznamovatele, ale objektivní stav existující v souladu se zákonnými předpisy bez jejich narušení

- jaké jsou příčiny vzniku protiprávního stavu
- která konkrétní osoba odpovídá za nežádoucí stav a proč
- zda došlo k porušení obecně závazných či jiných právní předpisů, jestliže ano konkrétně kterých
- zda vznikla škoda na majetku nebo újma nemajetkové povahy a v jaké výši
- která konkrétní osoba za vzniklou škodu odpovídá, v jaké výši a proč

Při objasňování hospodářské kriminality se setkáváme zejména s těmito podněty:

1. oznámení právnických osob (firem)

většinou se jedná o poškozené subjekty, vypovídací hodnota takových tr. oznámení je různá, v praxi se setkáváme i se snahou společností takto podaným tr. oznámením zdarma získat informace o protistraně v civilních sporech a často dochází k suplování obecných soudů orgány činnými v trestním řízení.

2. podněty Nejvyššího kontrolního úřadu

jeho činnost je upravena zák. č. 166/1993 Sb. o Nejvyšším kontrolním úřadu vč. jeho kompetencí upravených v ust. § 3 cit. zákona, Nejvyšší kontrolní úřad vykonává kontrolu:

- hospodaření se státním majetkem a finančními prostředky vybíranými na základě zákona ve prospěch právnických osob s výjimkou prostředků obcí či krajů vybíraných v jejich samostatné působnosti
- státního závěrečného účtu České republiky
- plnění státního rozpočtu
- hospodaření s prostředky poskytnutými České republice ze zahraničí a s prostředky, za něž převzal stát záruky
- vydávání a umořování státních cenných papírů
- zadávání veřejných zakázek

Úřad vykonává také kontrolu hospodaření České národní banky v oblasti výdajů na pořízení majetku a výdajů na provoz České národní banky. Podněty vycházejí z vlastní kontrolní činnosti, Poslanecké sněmovny, Senátu, jejich orgánů a vlády. Nejvyšší kontrolní úřad ze zákona všechny své kontrolní závěry zveřejňuje ve Věstníku NKÚ a i jako takový může být zdrojem podnětů pro činnost orgánů činných v trestním řízení specializovaných na vyhledávání a objasňování závažné hospodářské kriminality.

3. podněty kontrolních orgánů

sem patří především podněty specializovaných orgánů jak na úseku veřejné správy, tak i v oblasti hospodaření soukromých subjektů. Otázky upravené zákonem č. 552/1991 Sb. o státní kontrole a zákonem č. 320/2001 Sb. o finanční kontrole ve znění pozdějších předpisů zaměřující se na hospodaření s finančními a hmotnými prostředky státu, veřejnoprávní kontrola vykonávaná Ministerstvem financí prostřednictvím územních finančních orgánů, správců

kapitol státního rozpočtu, poskytovatelů finančních podpor a dále potom finanční kontrola vykonávaná podle mezinárodních smluv, kterou vykonávají mezinárodní organizace prostřednictvím svých kontrolních orgánů tvoří další rozsáhlý okruh možností jak získávat podněty k zahájení činnosti orgánů činných v trestním řízení. Znalost uvedené problematiky umožňuje policejním specializovaným složkám pracujícím na úseku odhalování, prověřování a vyšetřování hospodářské trestné činnosti vyžadovat již hotové kontrolní zprávy a podklady, ze kterých následně vychází, zprávy o přijatých opatřeních a dávat uvedeným orgánům podněty k zahájení kontrol a revizí.

Lze konstatovat, že v praxi se budeme setkávat nejčastěji při získávání podnětů k vyšetřování ekonomické kriminality se specializovanými orgány:

- provádějící daňovou kontrolu - finanční úřady všech stupňů
- provádějící bankovní dohled - Bankovní dohled ČNB
- česká obchodní inspekce
- finanční analytický útvar Ministerstva financí
- celní úřady

4. podněty občanů a jiné podněty

bývají často nekonkrétní a nekvalifikované, většinou nesplňují záležitosti tr. oznámení, často řešící soukromé problémy dotčených subjektů. Orgány činné v trestním řízení se jimi jsou povinny zabývat z hlediska naplnění zásady legality a ofiiciality.

5. výsledky operativně pátrací činnosti

jedná se o činnost specializovaných policejních útvarů na základě použití operativní techniky a operativních prostředků v souladu s právní předpisy. V tomto ohledu je třeba dbát na kvalitu, zákonnost způsobu získání a pečlivý popis získaných důkazů a stop.

8.2. Osoba pachatele hospodářské kriminality

Pro pachatele hospodářské trestné činnosti je charakteristické, že se většinou jedná o dosud bezúhonnou osobu, která do inkriminované doby nemá zkušenosti v komunikaci s orgány činnými v trestním řízení. Jsou to tzv. slušní lidé bez kriminální minulosti. Často se v této souvislosti setkáváme s již zmíněným termínem "kriminalita bílých límečků" (white collar crime). Jejich znakem je cílevědomost, vytrvalost, vypočítavost, touha po majetku, společenském uznání a moci se sklonem k egoismu. Tito lidé mají většinou dobré až nadprůměrné znalosti z oboru a své kroky často předtím konzultují s právníky či odborníky na dotčenou problematiku. V praxi často rétorika obhajoby odkazuje právě na rady právníků a jiných odborníků, na nezkušenost, neznalost právních norem, druhotnou platební neschopnost, podnikatelské riziko apod., s cílem zpochybnit subjektivní stránku trestného činu.

Scheinost²⁹ zajímavě kategorizuje pachatele ekonomické kriminality na:

- *typ naivního a lehkomyšlného pachatele* - mladšího 39. let, podnikatele menšího rozsahu, který řeší problémy nesplácením svých závazků, jejich

²⁹ Scheinost, M. a kol.: Výzkum hospodářské kriminality, Praha IKSP 2004, 91 - 93 s.

odkládáním a získáváním dalších úvěrů i když je mu jasné, že nebude schopen danou situaci zvládnout, často se jedná o "bílé koně".

- *typ pachatele sportovce* - tento se dopouští trestné činnosti záměrně, odhalení a potrestání bere jako součást rizika se kterým počítá
- *typ bezohledného dobrodruha* - pachatel nejprve podnikal v souladu se zákonem, trestné činnosti se dopouští z důvodu větších zisků, typický je cynismus zejména k oběti a již trestní minulost pachatele
- *typ pachatele manipulátora* - typické bílé límečky, má znalosti oboru, těží ze svého postavení a dobré pověsti
- *typ pachatele velikáše* - vlivem rychlého vzestupu je přesvědčen o svých mimořádných schopnostech, získává pocit neomezené moci bez respektování jakýchkoli pravidel

Pro stádium vyšetřování v přípravném řízení a následné dokazování v řízení před soudem má podstatný význam další charakteristika možného pachatele trestného činu, když tyto subjekty lze dělit na:

1. *podnikatele* - dopouštějí se trestné činnosti většinou za účelem zvyšování zisků a dosahování nejrůznějších zvýhodnění na ekonomických trzích. Radíme sem i podnikatele, kteří tzv. tunelují společnost, ve které mají vlastní majetkovou účast, nejčastěji jsou to

akciové společnosti či společnosti s ručením omezeným a pachatelé deliktů souvisejících s privatizací majetku aj.

2. *zaměstnance* - páchají trestnou činnost zpravidla na úkor majetku podnikatele nebo proti hospodářským zájmům společnosti, ve které jsou zaměstnání
3. *osoby stojící vně hospodářského subjektu* - proti majetku podnikatele nebo hospodářským zájmům právnické osoby páchá trestnou činnost např. smluvní partner, soutěžitel apod.

V této souvislosti je dobré podotknout, že zatímco u dvou posledně uvedených kategorií bývá součinnost dotčených stran v rámci dokazování bezproblémová, opakem je kategorie podnikatelů. Zde se setkáváme se zahlazováním stop, obstrukcemi, zastrašováním osob apod. U těchto pachatelů je třeba důsledně využívat výsledky práce kontrolních orgánů jako např. bankovního dohledu, FAÚ, KCP apod. jakožto i podnětů občanů k odhalení této někdy mimořádně závažně trestné činnosti.

U hospodářské kriminality obzvláště platí, že pachatelé jsou vždy o krok vpředu, jsou velmi vynalézaví a pracují s velkou dávkou invence. Proto také neustálé sledování a vyhodnocování nových "finančních produktů" objevujících se na "trhu" je nezbytným elementem úspěšné práce orgánů potírajících tento druh kriminality.

8.3. Problematika počítačového zpracování dat v oblasti hospodářské kriminality

Vzhledem k technickému pokroku a úrovni elektronických systémů je zřejmé, že veškeré evidence a dokumenty v rámci hospodářské činnosti firem jsou vedeny v elektronické podobě. Vysoká míra počítačových databází přináší mj. značné riziko záměrného ničení dat v případě, že se pachatel dozví o aktivitách orgánů činných v trestním řízení prověřujících ekonomické aktivity hospodářského subjektu s možností zjištění páčání trestné činnosti. Informace a data uložená na výpočetních médiích mohou být během několika sekund zcela vymazána či může být jejich obsah změněn. Již při plánování domovních prohlídek, prohlídek jiných prostor a dalších procesních úkonů je třeba kalkulovat s taktickým naplánováním a obezřetností při zajišťování důkazů tak, aby nebyly zničeny informace na počítačových médiích. V rámci zajišťování tohoto důkazního materiálu je třeba zajistit elektronické stopy a důkazy nejen vlastních počítačů, ale i veškerých paměťových medií jako jsou diskety, kompaktní disky, pevné disky interní i externí, DVD, flash karty, elektronické diáře, faxy, elektrické psací stroje, cartridge apod. Při těchto úkonech je vhodné zajištění přítomnosti specialistů na výpočetní techniku, jako jsou pracovníci Kriminalistického ústavu v Praze či specialisté Policie České republiky, odborů kriminalistických technik a expertíz jednotlivých krajských policejních správ.

Na konkrétní zásah do elektronického systému dat poškozeného subjektu pamatuje trestní zákon v ust. § 257a tr. zákona skutkovou podstatou tr. činu poškození a zneužití záznamu na nosiči informací. Zásahy do počítačového

systemu zejména bank či jiných institucí však budou zpravidla jen prostředníkem k dosažení jiného cíle a to zejména k obohacení pachatele s využitím omylu takového subjektu při bezhotovostních převodech na elektronicky vedených bankovních účtech. Takové jednání lze podřadit pod skutkovou podstatu tr. činu podvodu dle ust. § 250 tr. zákona, dále potom ke zkreslování důležitých údajů před bankovním dohledem, auditorem nebo daňovou kontrolou (ust. § 125 tr. zákona) apod.

8.4. Použití operativně pátracích prostředků

Jednou z nejdůležitějších fází před zahájením trestního stíhání³⁰ je provedení operativně pátrací činnosti. V rámci tohoto stádia dochází k získávání informací potvrzujících či vyvracejících podezření ze spáchání trestné činnosti a informace směřující k osobě pachatele. Pro trestnou činnost hospodářského a finančního charakteru je toto stadium často rozhodující pro další postup trestního řízení, dochází zejména k zajišťování listinných materiálů a počítačových médií. Výsledky operativně pátrací činnosti jsou využívány i v samotném procesu vyšetřování, kdy dochází k dohledávání zcizeného majetku, ukrytých účetních dokladech, případných spolupachatelů a účastníků, zjištění pohybu zboží, zneužití relevantních dat apod. V mnohých případech právě tímto procesem je zjištěn iniciátor vyšetřovaného trestného činu, který se na trestné činnosti podílel.

³⁰ Srov. ust. § 158 a násl. tr. řádu

8.5. Opatřování a provádění důkazů v souvislosti s dokazováním hospodářské kriminality - obecně

Zajišťování důkazního materiálu má podobně jako při dokazování obecné a jiné trestné činnosti i v segmentu hospodářské kriminality svá specifika. Obecně platí, že pachatelé trestné činnosti, o to více trestné činnosti, kde jsou v sázce velké finanční prostředky, nejsou ochotni poskytovat součinnost s orgány činnými v trestním řízení a dobrovolně vydávat usvědčující důkazy o jejich protiprávním jednání. Při zajišťování listinných důkazních prostředků má zásadní význam provedení domovních prohlídek dle ust. § 82 a násl. tr. řádu, ve větším rozsahu než u jiné delikvenci se dále mohou uplatňovat instituty zadržení a otevření zásilky ve smyslu ust. § 86 a násl. tr. řádu, zajištění peněžních prostředků na účtu banky dle ust. § 79a tr. řádu, odposlech a záznam telekomunikačního provozu dle ust. § 88 tr. řádu, zajištění zaknihovaných cenných papírů dle ust. § 79c tr. řádu, zjišťování informací u bank a daňového řízení, zjišťování finančních auditů a finančních šetření. Jedním ze zásadních důkazních prostředků je institut vydání a odnětí věci ve smyslu ust. § 78 a násl. tr. řádu, zpravidla předcházející domovní prohlídce či prohlídce nebytových a jiných prostor.

O vybraných konkrétních důkazních prostředcích je pojednáno v samostatné kapitole.

8.6. Vyžadování chráněných údajů v trestním řízení - obecně

Získávání informací z chráněných bankovních a daňových systémů je velmi citlivou oblastí při odhalování, vyšetřování a dokazování hospodářské a zejména finanční kriminality. Ve své podstatě se jedná zejména o prolomení bankovní a daňové mlčenlivosti. Trestní řád řeší uvedené dva instituty ve dvou rovinách. Za prvé je to řešení otázek související s bankovním tajemstvím a s údaji z evidence cenných papírů, kdy dává pravomoc prolomit bankovní tajemství a tajemství v souvislosti s cennými papíry státnímu zástupci a po podání obžaloby nebo návrhu na potrestání předsedovi senátu za podmínek uvedených v trestním řádu. Druhá oblast se týká informací z daňového řízení, kde prolomení bankovního tajemství a otázky s tímto spojené jsou řešeny speciálním zákonem č. 337/1992 Sb. o správě daní a poplatků v platném znění.

Podrobně je o uvedených institutech pojednáno ve statích 10.5. a 10.6.

8.7. Dokazování úmyslu jako rozhodující formy zavinění

Prokázání subjektivní stránky ve formě úmyslu (ust. § 4 tr. zákona), přičemž zásadně postačí úmysl eventuální (kdy pachatel věděl, že svým jednáním může způsobit poruchu zájmu chráněného trestním zákonem a pro případ, že ji způsobí je s tímto srozuměn), je nezbytným předpokladem trestní postihu pachatele hospodářské kriminality potažmo trestných činů spáchaných v souvislosti s podnikáním. Zavinění se musí vztahovat na všechny skutečnosti, které jsou znakem skutkové podstaty dotčeného trestného činu. U kvalifikovaných skutkových podstat ve vztahu k těžšímu následku postačí

prokázání nedbalosti, pokud trestní zákon nevyžaduje výslovně zavinění úmyslné (ust. § 6 písm a) tr. zákona).

Závěr o zavinění pachatele musí být vždy prokázán výsledky dokazování a musí z nich logicky vyplynout (R 19/71-II). Resultát o tom, zda tu zavinění je ve smyslu tr. zákona a v jaké formě je právním závěrem o subjektivních znacích trestného činu, avšak tento se musí zakládat na skutkovém zjištění soudu vyplývajícího z provedeného dokazování, stejně jako závěr o objektivních znacích trestného činu. Při zjišťování okolností, které mají význam pro závěr o zavinění, není možné předem přikládat zvláštní význam žádnému důkaznímu prostředku, ale na zavinění a jeho formu je třeba usuzovat ze všech konkrétních okolností, za kterých byl trestný čin spáchán, včetně doznání. V této souvislosti lze podotknout, že není možné jen ze skutečnosti, že obviněný skutek popřel vyvodit, že zjištění přímého úmyslu nepřipadá v úvahu. Tento úmysl, tak i jako jiné formy zavinění, je možno zjistit i na podkladě jiných důkazů, nejen z doznání obviněného (R 60/72-IV.)

Dále je třeba říci, že při zjišťování subjektivní stránky trestného činu nelze dojít k závěru o alternativním vztahu pachatele k zamýšlenému následku (R 19/69). Forma zavinění musí být vždy přesně zjištěna.

V konstatované souvislosti považuji za vhodné podotknout, že i v případě nedbalostních hospodářských trestných činů zejména trestných činů porušování povinností při správě cizího majetku dle ust. § 255a tr. zákona a předlužení dle ust. § 256c tr. zákona, kde zákon vyžaduje přinejmenším vědomou nedbalost, nevystačíme s pouhým tvrzením o formě zavinění, ale je nutno tuto formu, stejně jako úmysl, dokazovat. Předmětem dokazování se tedy jeví veškeré

skutečnosti naplňující znaky skutkové podstaty dotčeného trestného činu, včetně zkoumání zda tu zavinění je a v jaké formě.

V praxi dokazování ekonomické kriminality se velmi často setkáváme s tvrzeními obviněných, které deklarují jejich neúčast na trestné činnosti a s tím spojených problémů s prokazováním úmyslu. Specifika dokazování předmětného druhu kriminality naznačují, že není možné vystačit při vyhodnocování jednotlivých situací s dílčími informacemi potažmo jednou operací, ale bude nutno tyto posuzovat komplexně, zabývat se vzájemnými postupy, vývojem situace, finančními toky a výsledky dílčích operací. zavinění je třeba zkoumat nejen z pohledu výpovědi samotného obviněného (zvláště s přihlédnutím k jeho právům³¹), ale především z výpovědi svědků, znaleckých posudků, listinných a věcných důkazů aj., které poskytují dostatek právně relevantních skutečností umožňujících vyhodnotit subjektivní stránku posuzovaného trestného činu. Jejich hodnocení zejména ve svém souhrnu potom umožňuje spolehlivě učinit závěr o formě zavinění i v případě, že se obviněný k trestné činnosti nedoznal.

8.8. Zjišťování a prokazování způsobené škody

Ekonomická a finanční kriminalita ve svém konečném důsledku přináší škody, které dosahují až miliardových hodnot na cizím majetku. Je důležité, aby obvinění i poškození znali základní otázky odpovědnostních vztahů tak, aby se alespoň v základním měřítku v adhezním řízení orientovali. Lze konstatovat, že z hlediska hospodářské kriminality nejsou v adhezním řízení a s tímto

³¹ Srov. ust. § 33 odst. 1 tr. řádu

spojených otázek žádná specifika, upravující vztahy týkající se výhradně trestné činnosti s hospodářským podtextem.

9. Rozsah a obsah dokazování hospodářské kriminality

Celý proces dokazování hospodářské kriminality, včetně kriminality na peněžním a kapitálovém trhu, vykazuje celou řadu zvláštností a jeho složitost vyplývá z celé řady skutečností. Náročnost i rozsah dokazování je určen zejména charakterem a dalšími okolnostmi typickými pro tento druh deliktního jednání. Počáteční fáze vyšetřování tzn. včasné a procesně relevantní opatření a zajištění písemných materiálů s příčinnou souvislostí podezřelých účetních operací a prověřovaným podezřením ze páčání trestného činu je základem úspěšnosti odhalování a vyšetřování. Typické je získávání informací z počítačových systémů, značného množství zajištěných dat, prověření takto získaných informací, nutností součinnosti specializovaných složek a vzájemná koordinace efektivní činnosti. Zde je třeba poukázat na velmi časté problémy s otázkou právní kvalifikace, prokazováním úmyslného zavinění nebo alespoň vědomé nedbalosti. Problémy způsobují i případné právní omyly. Řada skutkových podstat dopadající na hospodářskou kriminalitu je tzv. blanketními normami, tj. skutkovými podstatami, které dopadají na jinou právní úpravu. K prokázání zavinění konkrétnímu pachateli je nutné prokázat i jeho znalost celé řady specifických právních norem, které dopadají na předmět trestně právní úpravy a nevystačíme s obecným pravidlem "neznalost zákonů neomlouvá". Je třeba zjišťovat, jaký následek vznikl, zda jde o škodu na majetku či jinou, zda

došlo k obohacení pachatele či jiných osob a pokud jde o škodu, jaká vlastně vznikla. Nemałym problémem bývá i vyčíslení škody kdy obvykle nevystačíme s obecným návodem uvedeným v ust. § 89 odst. 12 tr. zákona, když některé hodnoty jsou navíc velmi složitě vyčíslitelné jako např. neobchodovatelné cenné papíry, různé opce, návratnosti vkladů, očekávané přírůstky majetku apod. V těchto případech se nelze obejít bez odborného vyjádření resp. znaleckého posudku.

Výše uvedené hmotněprávní úvahy se odrážejí v trestněprávní rovině a souvisejí zejména s vymahatelností práva a ochranou majetkových i jiných zájmů. Je zřejmé, že primárně je třeba si ujasnit zda je prověřovaná událost trestným činem, pokud ano, tak o který se jedná a jaké znaky skutkové podstaty bude třeba dokazovat. Další úvahy se budou odebírat směrem k tomu, zda došlo k porušení zvláštní povinnosti stanovené některou mimotrestní právní normou, která podmiňuje existenci trestní odpovědnosti³² nebo zda byla porušena jen obecná povinnost. Toto všechno klade mimořádné nároky na orgány činné v trestním řízení, které jsou nuceny se detailně seznámit s právní úpravou dané problematiky mimo režim trestního práva. V praxi ekonomické kriminality to nejčastěji bude právní úprava uvedená v obchodním zákoníku a daňových předpisech).

³² Srov. ust. § 127, ust. § 255 a ust. § 149 tr. zákona

9.1. Typické stopy a důkazní prostředky v hospodářské kriminalitě

V oblasti hospodářské kriminality platí více jak ve kterémkoliv jiném druhu kriminality skutečnost, že mluvíme o stopách a jiných soudních důkazech, nikoli pouze o stopách. Typické je, že nenalzáme příliš velké množství stop materiálních, ale spíše listinné důkazy. Demonstrativně můžeme uvést následující výčet stop:

1. materiální a listinné stopy a podobné důkazy

- *listinné důkazy* - rozumíme jimi vše co nějakým způsobem souvisí s činností a fungováním firmy jako např. účetní doklady, výrobní dokumentace, organizační řády, výpisy z účtů a evidencí, zápisy z jednání valných hromad, dozorčích rad a zasedání představenstev, celní doklady, výsledky auditů, manažerské smlouvy, smlouvy o hmotné odpovědnosti atd.
- *nosiče informací* - např. kartotéky, diskety, CD ROM, DVD disky, flash disky, mobilní telefony atd.
- *jiné věcné důkazy* - padělatelské náčiní, finanční hotovost atd.

2. stopy ve vědomí lidí

Kriminalisticky a právně relevantní jsou informace ve vědomí osob, které:

- naplánovaly, organizovaly a provedly nelegální obchodní či finanční transakce nebo jiná společensky nebezpečná jednání nebo se na nich podílely
- podílely se na likvidaci důkazů nebo utajení informací o podezřelých finančních, obchodních a jiných aktivitách
- vyzradily důvěrné informace zneužité jinou osobou k páčání trestné činnosti
- poskytovaly konzultace k odborným problémům, které byly využity při páčání trestné činnosti
- zprostředkovaly nelegální obchodní či finanční transakce
- byly přítomny různými poradám a obchodním jednání, které přímo nebo nepřímo souvisely s vyšetřovanou událostí
- zjistily podezřelé nebo nelegální obchodní, finanční či jiné aktivity, upozornily na ně či na ně byly upozorněny
- byly poškozeny trestným činem

V praxi jsem se často setkal s případy, že předvolaný svědek vůbec netušil, že byl při každodenním pracovním procesu přítomen páčání trestné činnosti ze strany např. majitele společnosti, vedoucích kádrů nebo jen řadových spolupracovníků. Mnohdy tito lidé i svým řádným plněním pracovních povinností nevědomky přispívali k protiprávnímu jednání pachatele. Toto je opět důkazem vysoké latence ekonomické kriminality. Výslech takové osoby je třeba podřídit takové situaci a na tento je třeba provést odpovídající přípravu zejména z hlediska taktiky vedení výslechu. O tomto blíže v kapitolách týkajících se vybraných důkazních prostředků.

9.2. Zvláštnosti počátečních operativně pátracích a vyšetřovacích úkonů

Zejména po přijetí oznámení týkajícího se hospodářského trestného činu je nutno pečlivě zvažovat zda policejní orgán bude provádět ihned prověřování ve smyslu ust. § 158 odst. 1 event. zahájí úkony trestního řízení dle ust. § 158 odst. 3 tr. řádu či bude přicházet v úvahu provedení neodkladných či neopakovatelných úkonů trestního řízení. V praxi se neseťkáváme s tím, že je přímo přistoupeno k obvinění podezřelých osob a zahájení trestního stíhání ve smyslu ust. § 160 odst. 1 tr. řádu, byť vyloučit tuto alternativu zcela nelze. V drtivé většině se obligatorně přistupuje k tzv. rozpracování věci. Jeho účelem je získání co největšího množství kriminalisticky relevantních informací k posouzení zda byl spáchán trestný čin a osobám, kterých se předmětná událost týká. Tyto informace získáváme vytěžením policejních databází a veřejně přístupných evidencí, dotazem na internetu, z denního tisku, využitím operativně pátracích prostředků, podáním vysvětlení fyzických osob apod. S využitím těchto prostředků se zaměřujeme na ověření nutných skutkových okolností předpokládaného trestného činu, zjištění osob oprávněných jednat za společnost, zajištění vazeb těchto osob na další subjekty, zjištění majetkoprávních poměrů podezřelých osob, zjištění objektů, které firma používá pro svoji činnost, zjištění způsobu vedení účetnictví, zjištění kde, kým a jakým způsobem je ukládána firemní dokumentace jakým způsobem je využívána výpočetní technika a kde se nacházejí počítačové servery, zjištění finančních toků ve firmě a mezi podezřelými subjekty atd.

Typickými počátečními úkony při realizaci hospodářské kriminality jsou zajišťovací úkony mezi které patří:

1. vyžadování potřebných materiálů a vysvětlení od fyzických a právnických osob, včetně státních orgánů - ust. § 158 tr. řádu
2. zadržení podezřelých osob - ust. § 76 tr. řádu
3. vydání a odnětí věcí důležitých pro trestní řízení - ust. § 78 a násl. tr. řádu
4. zajištění peněžních prostředků na účtu u banky - ust. § 79a tr. řádu
5. domovní a osobní prohlídky a prohlídky jiných prostor a pozemků - ust. § 82 a násl. tr. řádu
6. zadržení a otevření zásilek, jejich záměna a sledování - ust. § 86 a násl. tr. řádu
7. odposlech a záznam telekomunikačního provozu - ust. § 88 a násl. tr. řádu
8. vyžádání odborných vyjádření a znaleckých posudků - ust. § 105 a násl. tr. řádu

Mimo výše uvedených úkonů je třeba zmínit i možné provedení klasických metod ohledání ať již v podobě samostatného procesního úkonu či v rámci prováděných úkonů.

Je velmi obtížné s ohledem na značnou rozmanitost hospodářské kriminality uvést jakým způsobem by měly orgány činné v trestním řízení při odhalování předmětné trestné činnosti postupovat. V policejní praxi se dají vystopovat dvě základní linie a to tzv. frontální postup, který je založen na nasazení pokud možno co největšího maxima potřebných sil a prostředků a tzv. průběžné

rozvíjení vyšetřování, kdy jsou úkony prováděny postupně v určitém sledu. První případ se uplatňuje v prvopočátcích prověřování, kdy je třeba vzhledem k časovému hledisku provést úkony potřebné k zajištění důkazů, druhá fáze již probíhá systematicky v závislosti na daném skutkovém stavu. Obě zmíněné formy se v praxi doplňují.

9.3. Zvláštnosti vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování

Vzhledem ke složitosti a rozsáhlosti hospodářských trestných činností se bez plánování neobejdeme. Tato činnost prolíná celým procesem prověřování ve smyslu ust. § 158 tr. řádu, tak po zahájení trestního stíhání dle ust. § 160 odst. 1 tr. řádu. Plány přispívají ke zpřehlednění skutkově složitých věcí, odráží myšlenkové pochody zpracovatele věci, umožňují uplatnit širší názorovou platformu na danou věc. Důležitým faktorem ryze praktickým se jeví ta skutečnost, že plán umožňuje případnou mnohem snazší orientaci ve spisovém materiálu při zastupování řešitele věci a při kontrolní činnosti vedoucích funkcionářů. Vysoké požadavky na organizaci a plánování se ukazují např. při zkoumání zda trestným činem nebyly naplněny znaky zločinného spolčení³³.

Policejní orgán při práci s poznatky o trestné činnosti a při jejich vyhodnocování musí také stanovit vyšetřovací verze, jelikož v drtivé většině případů nelze v prvopočátcích přípravného řízení kvalifikovaně rozhodnout o dalším směru řízení, právní kvalifikaci, osobě pachatele a to zejména počtu,

³³ Srov. ust. § 89 odst. 17 tr. řádu

úloze a konkrétní odpovědnosti, použití operativně pátracích prostředků apod. Velmi zásadní a zároveň zrádnou otázkou se jeví ten fakt, že tento druh kriminality se ve svých prvopočátcích jeví jako jednání zcela legální a nevzbuzuje ve svém okolí žádných pochybností. Jednotlivé vyšetřovací verze se neustále vyhodnocují s cílem co nejpřesnějšího a nejefektivnějšího postupu a stanovení rozhodných skutečností v dané věci.

Domnívám se, že základem úspěchu odhalování a vyšetřování hospodářské kriminality je týmová spolupráce. proto jsem také zastáncem vytváření minitýmů, v rámci policejních struktur s účastí odborných konzultantů a státního zástupce, a to zejména při vyšetřování nejzávažnější ekonomické a finanční kriminality. Dosáhlo by se tím podle mého názoru mimo jiné i zvýšení efektivity při zjišťování majetkových poměrů pachatelů spojených se zajištěním a odnětí výnosů z trestné činnosti.

10. Vybrané prostředky dokazování hospodářské kriminality

10.1. Výpověď obviněného - ust. § 91 tr. řádu

Výslechem obviněného zjišťujeme de facto jeho stanovisko k předmětu obvinění a další relevantní údaje potřebné k řádnému objasnění věci. Obviněný jako procesní strana trestního řízení potažmo jako případný předmět řízení vykonávacího má mimořádný zájem na výsledku tohoto řízení a je zcela neoddiskutovatelné, že tato skutečnost má vliv na jeho výpověď. Výpověď

obviněného se ale stává nejenom důkazním prostředkem, ale i prostředkem vlastní obhajoby, neboť je jeho reakcí na sdělené obvinění.

Jakkoli je výpověď obviněného důležitá, nelze již ovšem ani přeceňovat. Trestní řád v ust. § 2 odst. 5 a ust. § 164 odst. 3 výslovně stanoví, že i případné doznání obviněného nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat všechny okolnosti případu. V praxi se totiž setkáváme s případy, i když ojediněle, kdy doznání obviněného bývá často jediným hmatatelným důkazem ve vyšetřované věci a v mnohých případech toto bývá několikrát měněno a i odvoláno. Proto samotné doznání obviněného resp. obžalovaného nemůže stačit k jeho odsouzení a je třeba, aby orgány činné v trestním řízení získaly i důkazy, které přispějí k potvrzení pravdivého či vyvrácení nepravdivého doznání. Zvláštní postavení obviněného resp. obžalovaného v trestním procesu neodůvodňuje tedy ani naprostou nedůvěru v jeho výpověď, jestliže popírá spáchání trestného činu, ani přeceňování jeho doznání, nýbrž ukazuje jen na nutnost kritického postoje k nim a pečlivé ověřování jejich pravdivosti analýzou jejich obsahu, srovnáním se všemi do té doby provedenými důkazy a okolnostmi případu.

Dále třeba uvést, že ne každé vyjádření obviněného má důkazní hodnotu použitelnou v trestním řízení. Právní relevanci nebudou mít informace získané od obviněného v rámci jeho vyjádření ve sdělovacích prostředcích, při projednávání různých typů odklonů, podání vysvětlení v rámci prověřování trestné činnosti. Takové informace je třeba opatřit dále takovým způsobem, aby v trestním řízení získaly hodnotu důkazu např. výslechem svědka nebo provedením výslechu původce takové informace v procesním postavení obviněného.

Podle Jelínka³⁴ lze uzavřít, že doznání obviněného ve smyslu procesním se všemi z toho plynoucími důsledky, pokud jde o použitelnost pro trestní řízení jako důkazu, je pouze přiznání viny na podkladě sděleného obvinění a v jeho rámci při výslechu příslušným orgánem trestního řízení způsobem, který pro tento procesní postup stanoví trestní řád.

Procesní postup provádění výslechu obviněného je uveden v ust. § 90 až ust. § 95 tr. řádu resp. obžalovaného v ust. § 207 až ust. § 215 tr. řádu. Orgán provádějící tento procesní úkon zajišťuje přítomnost obviněného předvoláním ve smyslu ust. § 90 tr. řádu. V rámci úkonu zjistí totožnost a generálie obviněného, objasní obviněnému podstatu obvinění a poučí jej o jeho právech ve smyslu ust. § 91 odst. 1 tr. řádu. Obsah poučení se poznamená do protokolu.

Výpověď obviněného je ústním procesním úkonem a proto nelze vyslyšajícím předložit vlastnoručně sepsanou svoji výpověď apod. Obviněný nejprve sám spontánně a bez kladení otázek vypoví o věci vše co je mu známo o okolnostech případu, avšak zásadně není povinen ve věci vypovídat. Právní teorie tuto fázi nazývá částí monologickou. Ve druhé fázi, části dialogické, jsou kladeny otázky, které mají odstranit případné nejasnosti, neúplnosti nebo rozpory ve výpovědi. Vyslyšající může též položenými otázkami „prověřit již učiněnou výpověď“.

Aby obsah výpovědi spojený s co největší mírou objektivitou byl skutečně v souladu s tím, co obviněný vypovědět chtěl a aby nedošlo k ovlivnění jeho výpovědi zákon vylučuje:

³⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 5. aktualizované vydání, Linde Praha a.s. 2007, 347 s.

- jakékoli donucování obviněného k výpovědi a doznání a ukládá povinnost šetřit při výslechu jeho osobnost - ust. § 92 odst. 1 tr. řádu
- pokládat otázky kapciózní a sugestivní - ust. § 92 odst. 3 tr. řádu
- provádět výslechy spoluobviněných současně - ust. § 91 odst. 2 tr. řádu
- aby byl obviněný donucován k úkonům, mimo své povinnosti strpět úkony potřebné ke zjištění jeho totožnosti - ust. § 93 odst. 3 tr. řádu

Za zásadní otázku považuji skutečnost promítající se i v praxi, že výpověď obviněného je jeho procesním právem, nikoli povinností. Obviněný nesmí být žádným způsobem nucen ani neustálým opakováním jeho výslechu za účelem dosažení jeho doznání (R 38/1968-I Sb. rozh. tr.) S tím souvisí i výše uvedený zákaz obviněného nutit, aby napsal potřebný počet slov (z praxe 10 slov) ke zjištění pravosti jeho rukopisu. Práva obviněného nevyprávět nesmí být obviněný žádným způsobem zbaven³⁵. Obviněný není povinen poskytovat důkazy svědčící v jeho neprospěch a jeho lživá výpověď nezakládá skutkovou podstatu trestného činu křivé výpovědi ve smyslu ust. § 175 tr. zákona. Naproti tomu není ovšem zbaven trestní odpovědnosti ve vztahu k trestnému činu křivého obvinění dle ust. § 174 tr. zákona.

O výpovědi obviněného se sepíše protokol jehož náležitosti jsou obsaženy v ust. § 95 tr. řádu s tím, že obviněný podepisuje všechny strany protokolu zvláště, nejlépe s doložkou o jejím přečtení a srozuměním. Analogicky se ustanovení k výpovědi obviněného užije při výslechu podezřelé osoby, pokud se vyslýchá o

³⁵ Srov. ust. § 33 odst. 1., ust. § 164 odst. 3 tr. řádu a čl. 40 odst. 4 Listiny základních práv a svobod

obsahu podezření včetně všech práv o kterých musí být podezřelá osoba poučena.

Bylo již popsáno v předešlých statích, že pro hospodářskou kriminalitu je charakteristické, že pachatelé se rekrutují ze středních vrstev nebo z vrstvy "horních deseti tisíc". Bývají to tzv. slušní lidé s vyšším vzdělání a lidé společensky exponovaní. Proto také hovoříme o kriminalitě "bílých límečků". Jen výjimečně se setkáváme s pachateli vykazujícími kriminální minulost eventuálně s mladistvým pachatelem. Pachatel tohoto druhu kriminality disponuje odbornými znalostmi a zkušenostmi oboru, ale i dostatečnými finančními prostředky k tomu, aby si mohl najmout odborníky a advokáty, kteří bývají více než zdatnými protivníky orgánům vedoucích trestní řízení. Typické pro výslech takové osoby bývá zapírání a bagatelizování jejich trestné činnosti, obvinění, odvolávání se na podnikatelská rizika, popírání zjištěných úmyslů atd. Z praktického hlediska je třeba se na výslech obviněného řádně připravit, zpracovat otázky, které vyslýchané osobě položíme a připravit si pořadí předkládaných dokumentů v souladu s celkovou taktikou výslechu. V případě potřeby je vhodné přizvat k výslechu státního zástupce, konzultanta, soudního znalce či kriminalistického experta. Zůstává otázkou momentální situace a daných podmínek zda by měly být vyslýhány v první řadě osoby kriminálně nezávadové nebo osoby s kriminální minulostí. Stejně tak se domnívám, že tato premise platí i v případě předkládání důkazů osobám v rámci jejich výslechu ve směru narůstající síly³⁶.

³⁶ Srov. Kuchta, J., Fenyk, J., Fryšták, M., Kalvodová, V.: Hospodářská trestná činnost, MU Brno 2007, 106 s.

10.2. Výpověď svědka - ust. § 97 tr. řádu

Definici osoby svědka v platné právní úpravě nenajdeme. Výkladem ust. § 97 tr. řádu dovodíme, že svědek je osoba rozdílná od obviněného, která byla orgánem činným v trestním řízení vyzvána, aby jako svědek vypovídala o skutečnostech, které vnímala svými smysly a co je důležité si uvědomit a bude o tom pojednáno i v dalším výkladu, co takto označená osoba fakticky viděla, slyšela a bezprostředně vnímala. Už i z tohoto je zřejmé, že svědek je nezastupitelný jinou osobou.

Trestní řád nestanoví podmínky svědecké způsobilosti. Procesní postavení svědka mohou tedy zaujmout i osoby trestně neodpovědné a to zejména děti a osoby postižené fyzicky i mentálně. Důležitá je potom správná interpretace takové svědecké výpovědi a její důkazní a vypovídací hodnota v rámci celého trestního řízení. V této souvislosti je třeba dodat, že je nerozhodné zda je svědkem občan České republiky, cizí státní příslušník či osoba bez státní příslušnosti.

Trestní řád stanoví základní práva a povinnosti svědka v této podobě:

- právo odepřít výpověď - ust. § 100 tr. řádu
- právo na respektování zákazu výslechu - ust. § 99 tr. řádu
- právo vypovídat ve svém mateřském jazyce a s tím související právo na přítomnost tlumočníka - ust. § 2 odst. 14, ust. § 28 tr. řádu
- právo na právní pomoc - čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod
- právo ohroženého svědka na poskytnutí informací o pobytu obviněného - ust. § 44a tr. řádu

- právo ohroženého svědka na poskytnutí ochrany - ust. § 55 odst. 2, ust. § 209 tr. řádu, z. č. 137/2001 Sb. o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením
- právo na svědečné - ust. § 104 tr. řádu
- povinnost vypovídat - ust. § 97 tr. řádu
- povinnost podrobit se konfrontaci a rekognici - ust. § 104a, ust. § 104b tr. řádu
- povinnost podrobit se zkoumání duševního stavu znalcem - ust. § 118 tr. řádu
- povinnost podrobit se prohlídce těla, odběru krve nebo jiným obdobným úkonům narušujícími tělesnou integritu svědka a úkonům vedoucím ke zjištění totožnosti svědka - ust. § 114 tr. řádu
- povinnost napsat potřebný počet slov ke zjištění pravosti rukopisu - ust. § 101 odst. 4 tr. řádu

Není účelem této práce akademicky rozebírat náležitosti obecných pravidel týkajících se svědků a těch pravidel, které nevykazují z pohledu hospodářské kriminality žádných zásadních odlišností. Výjimkou z tohoto konstatování se mi jeví institut ochrany svědka, se kterým se v rámci trestního stíhání kauz s hospodářským podtextem a vazbou na organizovaný zločin setkáváme ve frekventovanější míře než při jiných druzích obecné kriminality. Příčinu tohoto stavu si dovoluji vidět především v ekonomické rovině, kdy se v ekonomických kauzách jedná mnohdy až o miliardy korun, pachatelé nebo zainteresované osoby jsou v těchto případech doslova schopni všeho a v praxi se velmi často setkáváme se zastrásováním svědků, hrozbami jejich fyzické likvidace,

hrozbami likvidace členů jejich rodin, únosy, vydírání apod. Není proto divu, že taková osoba má oprávněnou obavu o svůj život, což se projevuje v její neochotě svědčit, vyhýbání se účasti v celém procesu, v "lepším případě" k fabulačnímu jednání, pokud se jako svědek trestního řízení účastní.

Ochrana svědků může zahrnovat řadu opatření od jejich fyzické ochrany, přes utajení identity svědka změnou jeho osobních dat, změnou zaměstnání, umožnění žít na utajeném místě, přestěhováním do zahraničí až po speciální procesní pravidla dokazování např. za pomoci videozáznamu, hlasového záznamu, podáním svědecké výpovědi v jiné místnosti, než ve které je přítomen obviněný apod. Současná právní úprava ochrany ohroženého svědka je obsažena v ust. § 55 odst. 2 tr. řádu tak, že

...nasvědčují-li zjištěné okolnosti tomu, že svědku nebo osobě jemu blízké v souvislosti s podáním svědecké výpovědi zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jejich základních práv, a nelze - li ochranu svědka spolehlivě zajistit jiným způsobem, orgán činný v trestním řízení učiní opatření k utajení totožnosti i podoby svědka, jméno a příjmení a jeho další osobní údaje se do protokolu nezapisují, ale vedou se odděleně od trestního spisu a mohou se s nimi seznamovat jen orgány činné v trestním řízení v dané věci. Svědek se poučí o právu požádat o utajení své podoby a podepsat protokol smyšleným jménem a příjmením, pod kterým je pak veden. Je - li třeba zajistit ochranu těchto osob, orgán činný v trestním řízení učiní bezodkladně všechna potřebná opatření. Zvláštní způsob ochrany svědků a osob jim blízkých stanoví zvláštní zákon. Pominou-li důvody pro utajení podoby svědka a oddělené vedení

osobních údajů svědka, orgán, který v té době vede trestní řízení, zruší stupeň utajení těchto informací, připojí uvedené údaje k trestnímu spisu a podobu svědka ani jeho údaje o jeho totožnosti se nadále neutajují...

Zvláštním zákonem uvedeným v citaci se rozumí zákon č. 137/2001 Sb. o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením. Tento zákon upravuje zvláštní ochranu a pomoc, jako soubor opatření, která zahrnují:

- osobní ochranu
- přestěhování chráněné osoby včetně příslušníků její domácnosti a pomoc chráněné osobě za účelem jejího sociálního začlenění v novém prostředí
- zastírání skutečné totožnosti chráněné osoby

Zvláštní ochranu a pomoc poskytuje Policie České republiky a Vězeňská služba České republiky. Nejprve je třeba zajistit ochranu svědka jiným způsobem než utajením jeho totožnosti např. umístit uvedenou osobu pod policejní ochranu popř. přechodně takovou osobu umístit na neznámé místo. Utajení totožnosti i podoby přichází do úvahy zejména při přístupu k informacím týkající se přímo osoby svědka a při procesních úkonech, kdy by se měl svědek setkat "tváří v tvář" s obviněným či jeho obhájcem³⁷. Jak již bylo výše uvedeno po pominutí důvodů utajení podoby svědka a odděleného vedení osobních dat svědka se tyto údaje připojí k trestnímu spisu a dále se neutajují.

³⁷ Srov. ust. § 165 odst. 2 tr. řádu

Závěrem k této problematice je třeba dodat, že trestní řád v ust. § 101a řeší také někdy velmi frekventovanou otázku k postupu policejního orgánu, který neshledá důvod k postupu ve smyslu ust. § 55 odst. 2 tr. řádu, ačkoli se toho svědek domáhá. Zvláštním ustanovením týkající se potom omezení zainteresovaných osob při nahlížení do spisů v rámci přípravného řízení je ust. § 65 odst. 1 tr. řádu a ust. § 209 tr. řádu týkající se ochrany svědka v hlavním líčení.

Přesto, že při dokazování ekonomické a finanční kriminality mají stěžejní význam spíše listinné a jiné věcné důkazy, odborná vyjádření a znalecké posudky, tak i svědecké výpovědi zde mají nezastupitelné místo. Důležité je pro vyslyšající orgán zejména uvědomit si, že úkolem svědka není vysvětlovat okolnosti obecně známé, zjištěné jinými důkazními prostředky a především se potřeba se vyvarovat toho, aby svědek interpretoval své subjektivní pocity, domněnky či informace, které získal od jiných zdrojů. Postavení svědka je odrazem skutečnosti, kterou sám pozoroval a vnímal vlastními smysly.

Specifičnost výslechu a celkové taktiky postupu při jeho vedení se odráží i ve skutečnosti, že při řešení hospodářských kauz, kde více jak kdekoli jinde dochází k situacím, že se pachatelé dobře znají s případnými svědky páčání jejich trestné činnosti, pracovali společně na zadaných úkolech, jsou jejich nadřízenými nebo podřízenými nebo jen s nimi přišly do styku na základě např. kontrolní činnosti, bankovního dohledu apod. Výpovědi takových osob jsou často nepravdivé a neúplné. Mnohdy jsou svědci v určité podobě na trestné činnosti zainteresováni a mají tendence svou výpověď pachateli pomoci. Často se také setkáváme se svědky, kteří mají malou kriminální citlivost k hospodářské kriminalitě s představou, že se jich tato přímo netýká. Výše

uvedené platí dvojnásob, jestliže se v daném případě jedná o vztahy přátelské a rodinné. Je zcela zřejmé, že v těchto případech bude na místě provést odborná vyjádření, znalecké dokazování a další podpůrné důkazní prostředky k zachování co největší míry objektivity a věrohodnosti následného hodnocení důkazů. Zvláště v tomto druhu kriminality se setkáváme s institutem zachovávání mlčenlivosti, jestliže má svědek vypovídat o skutečnostech, o nichž je povinen zachovávat mlčenlivost např. z titulu bankovního tajemství. V těchto případech je nutné ve smyslu ust. § 99 odst. 2 tr. řádu takovou osobu této mlčenlivosti zprostit v souladu s příslušnými předpisy³⁸.

Lze shrnout, že výsledky svědků jsou neméně náročné jako výsledky obviněných již s ohledem na vymezená práva a povinnosti těchto subjektů. Informace získané ve svědeckých výpovědích je nutno dále prověřovat a dávat je do vzájemných souvislostí s jiným provedenými nebo zajištěnými důkazy a udělat si tak obrázek o tom, zda je výpověď svědka věrohodná a jakou důkazní kvalitu získá.

10.3. Znalecký posudek a odborné vyjádření - ust. § 105 tr. řádu

Z dikce ust. § 105 odst. 1 tr. řádu vyplývá, že je-li k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení třeba odborných znalostí, vyžádá orgán činný v trestním řízení odborné vyjádření. Jestliže pro složitost posuzované otázky

³⁸ Srov. např. ust. § 39 odst. 1 zák. č. 21/1992 Sb. o bankách ve znění pozdějších předpisů

takový postup není dostačující, přibere orgán činný v trestním řízení a v řízení před soudem předseda senátu znalece. Znalec se přibírá opatřením.

Odpověď na otázku zda v konkrétním případě vyžádat odborné vyjádření či přibrat znalce není vždy jednoduchá a bude záležet na konkrétních okolnostech případu. Trestní řád výjimečně stanoví, ve kterých případech musí být znalec přibrán obligatorně a ve kterých případech musí být také přibráni znalci dva. Z důvodu mnohdy nadbytečného přibírání znalců novela trestního řádu provedená zák. č. 265/2001 Sb. upravila ve výše citovaném ust. § 105 odst. 1 tr. řádu posuzování odborných otázek tak, že znalec se přibere až tehdy, jestliže je toto nezbytné zejména ke složitosti a celkové náročnosti konkrétní věci. Jen v jednoduchých případech je možno spokojit se s odborným vyjádřením příslušného subjektu o jehož správnosti nevznikaly žádné pochybnosti³⁹. V tomto kontextu je třeba konstatovat, že je žádoucí, aby orgány činné v trestním řízení již v samém počátku přípravného řízení disponovaly odbornými znalostmi v takové míře, aby alespoň umožňovaly orientaci v řešených otázkách, jejichž pochopení je nezbytné pro stanovení vyšetřovacích postupů, verzí a objektivní posouzení věci. Zmíněná novela z roku 2001 k tomuto přispěla tím, že zavedla institut konzultanta, kdy lze v přípravném řízení v závažných a skutkově složitých případech postupovat dle ust. § 157 odst. 3 tr. řádu a v řízení před soudem dle ust. § 183 odst. 2 tr. řádu. Úkolem konzultanta v těchto případech je posouzení dílčích odborných otázek týkající se předmětné věci a je třeba ji odlišit od osoby konzultanta znalce, i když trestní řád takto nečiní. V případě vzniklých problémů spojených s činností konzultanta je třeba

³⁹ Srov. Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. 1. díl.5 vydání. Praha C. H. Beck 2005, 882 - 899 s.

analogicky postupovat jako v případech znalců a zpracovatelů odborných vyjádření.

Společným znakem odborného vyjádření a znaleckého posudku je to, že se jimi objasňují odborné otázky. Pokud některá důkazně významná otázka vyžaduje ke svému objasnění odborných znalostí, nemůže být znalecký posudek nebo odborné vyjádření nahrazeno jiným důkazním prostředkem. Dále je třeba si ale uvědomit, že pro svoji odlišnou právní povahu se jedná o dva odlišné důkazní prostředky. Odborné vyjádření je důkazem listinným a na rozdíl od znaleckého posudku zákon nestanoví závazným způsobem jeho obsah a formální náležitosti. Vzhledem k tomu, že většinou neobsahují postup znaleckého zkoumání, popis metod a prostředků k němu použitých jsou odborná vyjádření i těžko přezkoumatelná, což v praxi hospodářské kriminality činí velké problémy. Zákon v tomto smyslu výslovně stanoví i kdo může podávat znalecký posudek a odborné vyjádření⁴⁰.

Znalecký posudek je zvláštním samostatným druhem důkazu⁴¹. Dokazování znalcem v trestním řízení je upraveno jednak předpisy trestního řádu zejména v ust. § 105 až § 111 a pokud jde o hlavní líčení v ust. § 210 až § 215, jednak předpisy zák. č. 36/1967 Sb. o znalcích a tlumočnících ve znění pozdějších předpisů a prováděcí vyhláška k tomuto zákonu č. 37/1967 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

Znalecké dokazování má pro oblast hospodářské kriminality mimořádný význam. Dotýká se totiž vysoce specializovaných oborů prostupujících celým spektrem ekonomické a finanční kriminality jako např. účetnictví, ekonomiky

⁴⁰ Srov. ust. § 105 odst. 2 až 5 tr. řádu

⁴¹ Srov. ust. § 89 odst. 2 tr. řádu

firem, finančních operací, kriminalistických expertiz ke zjištění pravosti a původnosti listinných i věcných materiálů apod. Znalecké posudky jsou v rámci dokazování hospodářské kriminality jedním z nejfrekventovanějších a zároveň nejdůležitějších důkazních prostředků. Znalecky se zkoumá především:

- pravost a původnost různých listin a dokumentů
- obsah různých elektronických médií - pevné disky na počítačích, diskety, flash disky, paměťové karty, SIM karty v mobilních telefonech apod.
- správnost a úplnost vedení účetnictví
- průběh a návaznost bankovních a finančních operací

K výběru znalce je třeba přistupovat velmi odpovědně. Na rozdíl od svědka, který vypovídá o skutečnostech týkající se trestné činnosti, o nichž nabyl vědomí mimo trestní řízení a bez souvislostí s ním na základě fakticky existující situace, znalec se seznamuje se skutečnostmi týkající se trestné činnosti, o které má podat znalecké posudek, až během trestního řízení a to studiem spisů či přítomností při provádění úkonů trestního řízení⁴². Znalec je také osobou, na rozdíl od svědka, zastupitelnou. Spojení funkce znalce a svědka není proto žádoucí již z pohledu jeho osobního dojmu ovlivnitelného na závěry jeho zkoumání a je třeba tuto otázku řešit jednoznačným rozdělením postavení, vyslechnout znalce jako svědka a ve věci přibrat jako znalce podávajícího znalecký posudek někoho jiného (R 11/1977 Sb. rozh. tr.)

V jednodušších případech se můžeme i na poli hospodářské kriminality spokojit s odborným vyjádřením, které mohou poskytnout odborníci především z

⁴² Srov. ust. § 107 odst. 1 tr. řádu

ekonomických oblastí, zejména finančních, účetních a daňových. V praxi se zejména jedná o jednoduché ekonomické propočty, zprávy celních úřadů apod. V případech složitých se obligatorně přibírá opatřením ve smyslu ust. § 105 odst. 1 tr. řádu soudní znalec jako fyzická osoba zapsaná v rejstříku soudních znalců vedených na Krajských soudech nebo posudek vypracovává státní orgán či státní ústav. Mám za to, že v rámci dokazování hospodářské kriminality se více jak kdekoli jinde setkáváme s otázkou určité nespokojenosti procesních stran při vypracovávání a závěrech znaleckých posudků. Je to vcelku pochopitelné, jelikož tyto elaboráty jsou často zásadním důkazním prostředkem a "ve hře" jsou velké finanční částky i vysoké tresty. Trestní řád v těchto případech počítá s možností výslechu znalce je - li pochybnost o správnosti posudku nebo je - li posudek nejasný či neúplný⁴³. Vypracovává - li znalecký posudek státní orgán nebo státní ústav tak v tomto musí být označeny osoby, které posudek zpracovaly a v případě potřeby mohou být tyto osoby vyslechnuty⁴⁴. Poněkud složitější v tomto kontextu je situace v případě zpracovatele odborného vyjádření, kde vyvstává otázka zda je vůbec možno takovou osobu vyslechnout a v případě, že ano, v jakém procesním postavení. S určitostí lze konstatovat, že trestní řád s možností vyslechnout zpracovatele odborného vyjádření k jeho obsahu nepočítá resp. tuto otázku vůbec neupravuje. Pokud by nastal v praxi ojedinělý případ potřeby výslechu zpracovatele odborného vyjádření k jeho obsahu nastává otázka v jakém postavení. S ohledem na výše konstatovanou zastupitelnost svědka se domnívám, že provést výslech svědka ve smyslu ust. § 97 tr. řádu v tomto případě nelze a řešení vidím v písemném doplnění sporných odborných

⁴³ Srov. ust. § 109 tr. řádu

⁴⁴ Srov. ust. § 110 odst. 2 tr. řádu

vyjádření, ve vypracování nových odborných vyjádření eventuelně přenesení problému do roviny znaleckého posudku. Tato otázka však zůstává nadále řešenou v rámci odborné diskuse.

V praxi někdy vznikají problémy při výběru znalců a znaleckých institucí, které musí být schopny znalecky zpracovat mimořádné množství dokladů a z nich vyplývajících informací. Pro úspěšné zvládnutí znaleckého dokazování z oboru účetnictví či ekonomiky je třeba zajistit pokud možno kompletní účetnictví, které v mnoha případech obsahuje statisíce listů včetně účetní závěrky, zprávy o auditu a další doklady jako jsou zápisy o inventarizacích, smlouvy o finančních transakcích, úvěrové smlouvy, zástavní smlouvy apod. V takto složitých případech se doporučuje se znalcem nebo znaleckým ústavem věc projednat a konzultovat i otázky, které je potřeba ve znaleckém posudku zodpovědět. Přitom je zapotřebí respektovat zásadu, že znalec není oprávněn vyjadřovat se k právním otázkám a nesmí je ani hodnotit.

Často se setkáváme i s předkládáním znaleckých posudků přímo obviněným nebo jeho obhájcem. V zásadě nelze tento postup považovat za protiprávní a orgán činný v trestním řízení musí s tímto pracovat jako s jakýmkoli jiným důkazním prostředkem za předpokladu, že takto vyhotovený posudek splňuje náležitosti stanovené zákonem. Případné komplikace v tomto případě lze vidět v otázce, za jaký důkaz znalecký posudek předložený jednou ze stran procesu považovat a jak provést výslech nepřibraného znalce, za jakých okolností lze takto vypracovaný posudek přečíst u hlavního líčení apod. S vědomím značného zjednodušení problému lze uvést, že znalecký posudek vypracovaný některou ze stran lze použít jako důkaz a uplatnit v hlavním líčení pouze za předpokladu, že znalec byl před započítím vypracování znaleckého

posudku řádně poučen některým orgánem činným v trestním řízení⁴⁵. Jestliže se tak nestalo do zahájení hlavního líčení a soud má záměr provést důkaz takovým posudkem musí nejprve znalce poučit a pak jej k posudku vyslechnout.

V případě, že se závěry znaleckých posudků liší a dochází tím k jejich konkurenci je podle ustálené judikatury (R 13/1971-II Sb. rozh. tr.) tento problém nutno nejprve řešit cestou odstranění rozporů provedením osobních výslechů znalců a doplněním znaleckých posudků. Teprve potom lze v odůvodněných případech přistoupit k vypracování tzv. superposudků resp. revizních posudků, které vypracovávají znalecké ústavy zapsané v seznamu znaleckých ústavů, vedeného Ministerstvem spravedlnosti.

V souvislosti s dokazováním ekonomické kriminality zejména v celní, daňové a finanční oblasti s ohledem na jejich značnou odbornou náročnost se setkáváme s problémem prolínání otázek skutkových i právních. Jejich rozlišení je mnohdy velmi složité. Dochází k situacím, že ve znaleckých posudcích jsou řešeny jak otázky skutkové, tak i otázky právní. Nutno v této souvislosti odkázat na zásadu, že předmětem znaleckého dokazování mohou být jen otázky skutkové, nikoli právní, byť již formulace otázek znalci položených jsou nesprávné (R 40/1997-II Sb. rozh. tr.). K rozhodování v otázkách právních je nadán výhradně orgán činný v trestním řízení. To, že znalec k otázkám právním zaujal své stanovisko ovšem neznamena, že znalecký posudek tímto činí nepoužitelným. Z tohoto důvodu nelze znalecký posudek odmítnout pokud obsahuje požadované odborné poznatky a orgán činný v trestním řízení může učinit právní závěr sám (R 1/1998-II Sb. rozh. tr.)

⁴⁵ Srov. ust. § 89 odst. 2 tr. řádu, ust. § 106 tr. řádu

V některých případech objasňování a vyšetřování hospodářské trestné činnosti činí problémy zjišťování a prokazování výše způsobené škody. V některých případech je přímo speciálním právním předpisem stanoven způsob ocenění věcí, práv a jiných majetkových hodnot a služeb pro účely stanovené zvláštními předpisy⁴⁶. V těchto případech se i v trestním řízení použije postup stanovený tímto speciálním zákonem. V případě, že takový předpis chybí bude zřejmě nezbytné přibrat soudního znalce.

V příloze, kap. 13., uvádím s nutnou dávkou abstrakce příklady vzorových otázek k vypracování znaleckých posudků a odborných vyjádření používaných v rámci dokazování hospodářské a finanční kriminality.

10.4. Důkaz listinný

Listinný důkaz nevykazuje z pohledu hospodářské delikvence žádných zásadních odlišností při posuzování jeho kvality z pohledu jiné trestné činnosti. Přesto považuji za vhodné se o tomto důkazním prostředku zmínit i v kontextu této práce, neboť se domnívám, že tento tvoří drtivou většinu důkazního portfolia při odhalování a vyšetřování ekonomické kriminality. Význam listinného důkazu v kontextu dnešní doby neustále roste také zejména s rozvojem informačních a komunikačních technologií.

Obecně je pojem listinného důkazu, jenž je zvláštním věcným důkazním prostředkem, vymezen v ust. § 112 odst. 2 tr. řádu. Listinnými důkazy jsou listiny, které svým obsahem potvrzují nebo vyvracejí dokazovanou skutečnost

⁴⁶ Srov. zák. č. 151/1997 Sb. o oceňování majetku a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů

vztahující se k trestnému činu nebo k obviněnému resp. obžalovanému., přičemž pojem listiny není v trestním řádu definován. Z pohledu hospodářské kriminality více jak kde jinde platí, že již z povahy této delikvence se vyšetřují úkony týkající se uzavírání smluv, dispozic s cennými papíry, penězi, operace prováděné v rámci vedení podnikatelských účetnictví, daňových přiznání a dalších. Veškeré tyto transakce se zachycují na média, které následně mohou sloužit jako listinné důkazy. Obecně je nutno za listinu považovat jakýkoli předmět, na kterém je písemný projev zachycen. Povahu listinného důkazu mají i odborná vyjádření ve smyslu ust. § 105 odst. 1 tr. řádu nebo písemně poskytnutá informace vyžádaná ve smyslu ust. § 8 odst. 2 tr. řádu. V zásadě nezáleží na tom, zda se jedná o listinu soukromou či veřejnou, které trestní řád nepřiznává žádnou vyšší důkazní moc⁴⁷. Dále třeba říci, že v rámci dokazování je vždy třeba zkoumat pravost listin, které mají sloužit jako důkazní prostředek v trestním řízení. V praxi nezřídka dochází k podvrhům, kdy jsou předloženy listiny padělané či porušené. Listiny získané v rámci dokazování se proto označují doložkou pravosti, v případě kopií doložkou o souhlasu s originálem. V případě pochybností je třeba vyhotovit k posouzení pravosti listiny znalecký posudek např. porovnáním sporné listiny s nepochybně pravou listinou.

Trestní řád v ust. § 78 odst. 1 ukládá tomu, kdo má listinu důležitou pro trestní řízení u sebe, povinnost tuto předložit popřípadě vydat. Podle ust. § 78 odst. 2 tr. řádu je jato povinnost nulitní v případech listin, jejichž obsah se týká okolností o kterých platí zákaz výslechu, ledaže došlo ke zproštění povinnosti zachovat věc v tajnosti nebo ke zproštění povinnosti mlčenlivosti ve smyslu ust. § 99 tr. řádu.

⁴⁷ Srov. ust. 134 zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů

10.5. Vyžadování informací týkajících se bankovního a daňového tajemství

Zvláštní místo v procesu odhalování a vyšetřování hospodářské kriminality zaujímají postupy uplatňované při vyžadování chráněných údajů. Ekonomická trestná činnost více jak kde jinde souvisí s převody značných finančních částek uložených na účtech bank, investičních společností, fondů a dalších finančních institucí. Bez možnosti ingerence oprávněných orgánů do bankovního tajemství dost dobře nejde náležitě objasnit všechny okolnosti týkající se hospodářské a zejména finanční kriminality. Analogicky lze uvedené konstatovat i o oblasti týkající se kapitálového trhu a evidence cenných papírů. Lze tedy říci, že rozbor bankovního tajemství se přiměřeně týká i poskytování údajů z evidencí Střediska cenných papírů⁴⁸.

Bankovním tajemstvím rozumíme ochranu informací, které souvisejí s peněžními službami bank a s obchody, které banky uzavírají se svými klienty. Jedná se de facto o zákaz určený bance, aby tato sdělovala třetím osobám informace nebo údaje týkající se bankovních obchodů, pokud tato osoba k tomuto nedala výslovný souhlas. Nejedná se o zákaz absolutní s tím, že v zákoně taxativně vyjmenovaných případech může být uvedená zásada prolomena⁴⁹. Bankovní tajemství se vztahuje na všechny obchody, peněžní služby bank, včetně stavů na účtech a depozit.

V rámci trestního řízení se údaje chráněné bankovním tajemstvím bankou poskytují výhradně na základě písemného vyžádání orgánu činného v trestním

⁴⁸ Srov. ust. § 70 zák. č. 591/1992 Sb. o cenných papírech ve znění pozdějších předpisů

⁴⁹ Srov. Šámal, P. a kol.: Trestní řád, Komentář. I.díl. 5.vydání.Praha: C.H. Beck 2005. 80 s.

řízení, které musí obsahovat dostatečně množství identifikačních údajů k požadované informaci⁵⁰. V rámci trestního řízení jsou ve smyslu ust. § 8 odst. 2 tr. řádu takovou informaci oprávněni požadovat v přípravném řízení státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu za podmínky, že takových údajů je nezbytně třeba k objasnění okolností nasvědčujících k tomu, že byl spáchán trestný čin a též k posouzení poměrů obviněného a pro výkon rozhodnutí. Podmínkou vyžadování těchto informací je skutečnost, že již probíhá trestní řízení, bez ohledu na jeho stadium. Údaje takto získané i před zahájením trestního stíhání dle ust. § 160 odst. 1 tr. řádu mají proto hodnotu důkazu a jsou bez dalšího použitelné pro další průběh trestního řízení. Z právě konstatovaného lze tedy dovést, že požadovat informace týkajících se bankovního tajemství lze i u jiných osob než jen u osob obviněných. Není porušením bankovního tajemství, jestliže banka plní svou oznamovací povinnost, přičemž o tomto a dalších skutečnostech jsou povinny dotčené osoby zachovávat mlčenlivost i po skončení pracovněprávního vztahu⁵¹.

Jednotlivé obchodní banky i Českou národní banku lze požádat i o vyhotovení odborného vyjádření ve smyslu ust. § 105 odst. 1 tr. řádu, ve kterém se tyto subjekty mohou vyjádřit k odborným otázkách souvisejících s jejich činnostmi a které jsou právně relevantní v trestním řízení.

K uvedené problematice lze ještě dodat, že prolomené bankovní tajemství není absolutní a nelze údaje takto získané volně šířit a umožnit, aby se s těmito seznamovaly nepovolané osoby. Údaje takto vyžádané slouží pouze pro účely trestního řízení a pouze pro vyžádaný konkrétní účel, nelze s nimi tedy disponovat nad rámec dané konkrétní kauzy.

⁵⁰ Srov. ust. § 38 zák. č. 21/1992 Sb. o bankách ve znění pozdějších předpisů

⁵¹ Srov. ust. § 39 zák. č. 21/1992 Sb. o bankách ve znění pozdějších předpisů

Mechanismus získávání informací ze Střediska cenných papírů zřízeného zákonem č. 591/1992 Sb. o cenných papírech má rovněž svá specifika. Pro účely trestního řízení je v tomto smyslu využíván zejména registr majitelů zaknihovaných papírů umožňující stanovit kdo má a jaká práva spojená s cennými papíry. V tomto registru musí být zanesena každá změna majitele zaknihovaných cenných papírů a to na základě příkazu k registraci převodu cenného papíru. I zde podléhají veškeré informace z evidence Střediska cenných papírů povinné zákonné mlčenlivosti. Pro získání informací z registru majitelů zaknihovaných cenných papírů potřebuje policejní orgán předchozí souhlas státního zástupce ve smyslu ust. § 8 odst. 2 tr. řádu.

Z registru lze získat zejména následující informace:

1. registrační číslo žadatele o službu
2. kód operace, která byla s cennými papíry uskutečněna
3. návratový kód podávající operaci jak byl požadovaný příkaz zpracován nebo důvod jeho neakceptace
4. datum a čas zpracování pokynu
5. při převodu identifikaci původního majitele cenného papíru a nabyvatele
6. registrační číslo obchodníka s cennými papíry jednajícího místo nabyvatele nebo prodávajícího
7. číselné označení cenného papíru se kterým je prováděna operace
8. informace k obchodníkům s cennými papíry a další

Obdobné informace lze zjistit i na burze cenných papírů a v RM systému, kde např. obchodní pokyny jsou archivovány po dobu 10 let. Při registraci každého zákazníka v RM systému je tomuto přidělen tzv. Jumbo účet na kterém jsou evidovány finanční transakce prováděné v rámci obchodování a lze z něj vygenerovat informace pro potřeby trestního řízení. Účet je zřízen u ČSOB.

Je nesporné, že zřízením registru se zvláště v oblasti finanční kriminality spojené s kapitálovým trhem značně usnadnila a zefektivnila činnost specializovaných policejních orgánů při vyšetřování závažné hospodářské a finanční kriminality.

Poněkud odlišná je právní úprava týkající se vyžadování údajů v daňovém řízení. Trestní řád v těchto případech odkazuje na zvláštní zákon, kterým je zák. č. 337/1992 Sb. o správě daní a poplatků ve znění pozdějších předpisů.

Povinnost zachovávat mlčenlivost v daňovém řízení je zakotvena v ust. § 24 zák. č. 337/1992 Sb. o správě daní a poplatků ve znění pozdějších novel (dále "SpDP"). V souladu s díkci ust. § 24 odst. 1 SpDP jsou pracovníci správce daně, jakož i třetí osoby, jakkoliv zúčastněné na daňovém řízení, povinni zachovávat mlčenlivost o tom, co se při daňovém řízení nebo v souvislosti s ním dozvěděli, a to zejména o poměrech daňových subjektů jak osobních, tak i souvisejících s podnikáním. Zákon dále stanoví ve kterých případech a jakým subjektům mohou pracovníci správce daně informace poskytovat, jakých podmínek a jakým způsobem. V ust. § 24 odst. 5 SpDP je provedena úprava za jakých podmínek a vůči komu se nelze dovolávat povinné mlčenlivosti ze strany daňového orgánu mimo jiné i v souvislosti s trestním řízením. Povinnosti mlčenlivosti se nelze dovolávat :

- jestliže je toho třeba v souvislosti s trestním řízením a nasvědčují - li okolnosti tomu, že byl v souvislosti s daňovým řízením spáchán trestný čin neodvedení daně, zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby a nesplnění oznamovací povinnosti - ust. § 24 odst. 5, písm. b) SpDP
- při plnění oznamovací povinnosti správce daně ohledně trestných činů padělání a pozměňování kolkových známek, padělání a pozměňování nálepek k označení zboží pro daňové účely, porušení předpisů o nálepkách k označení zboží pro daňové účely, udávání padělaných a pozměněných peněz, padělání a pozměňování veřejné listiny, nedovolené výroby a držení státní pečeti a úředního razítka, pokud k těmto došlo v přímé souvislosti se spácháním trestných činů daňových a to v rozsahu nezbytně nutném k jejich objasnění - ust. § 24 odst. 5, písm. c) SpDP
- při podávání podnětů ke stíhání trestných činů proti výkonu pravomoci státního orgánu a veřejného činitele, trestných činů veřejných činitelů a úplatkářství, pokud se jich dopustili pracovníci správce daně a došlo k nim v souvislosti se správou daní a to v rozsahu nezbytně nutném k jejich objasnění - ust. § 24 odst. 5, písm. d) SpDP
- vůči specializovaným policejním složkám určeným ministrem vnitra

1. pro vyhledávání legalizace výnosů z trestné činnosti
2. pro boj proti teroristickým aktivitám a vyhledávání zdrojů, z nichž jsou financovány
3. pro boj se závažnou hospodářskou trestnou činností, korupcí a organizovaným zločinem pokud tato složka požaduje údaje potřebné pro řízení o trestných činech spáchaných v oblastech uvedených pod body 1 a 3 - ust. § 24 odst. 5, písm. f) SpDP.

Policejním orgánem vykonávající působnost uvedenou v posledním bodě je Útvar pro odhalování korupce a finanční kriminality, který působí v rámci Služby kriminální policie a vyšetřování Policie České republiky a jeho součástí je i odbor odhalování nelegálních výnosů a daňové kriminality. Frekventovanými trestnými činy týkající se ekonomické kriminality se v této souvislosti rozumí např. tr. čin zneužívání informací v obchodním styku dle ust. § 128 tr. zákona, tr. činy podvodu dle ust. § 250 tr. zákona a další podvodná jednání, tr. čin legalizace výnosů z trestné činnosti dle ust. § 252a tr. zákona, tr. čin porušování povinností při správě cizího majetku dle ust. § 255 tr. zákona aj.

V praxi se v souvislosti s trestním řízením projeví povinnost zachovávat mlčenlivost zejména v otázce plnění oznamovací povinnosti státními orgány ve smyslu ust. § 8 odst. 1 tr. řádu, při poskytování údajů z daňového řízení ve smyslu ust. § 8 odst. 2 tr. řádu a v souvislosti se zákazem provedení výslechu svědka jako osoby vázané povinností mlčenlivosti ve smyslu ust. § 99 tr. řádu. Obecná oznamovací povinnost o skutečnostech zakládajících podezření, že byl spáchán jakýkoliv trestný čin, přináležejí pouze orgánům státní správy. Fyzické a

právnícké osoby tuto povinnost nemají, až na stanovené výjimky⁵². V daňovém řízení však správci daně nesmějí sdělovat informace podléhající institutu zachování mlčenlivosti s výjimkou uvedenou v ust. § 24 odst. 5 SpDP. Orgán činný v trestním řízení osoby, které nebyly zproštěny povinnosti zachovávat mlčenlivost v souladu s ust. § 99 odst. 2 tr. řádu, nesmí vyslýchat. Tuto skutečnost vyznačí do protokolu a ve výslechu dál nepokračuje.

Stejně jako i v obecné úpravě mimo daňové řízení platí i zde, že údaje nabyté v rámci trestního řízení podléhají nadále povinnosti mlčenlivosti jak u osob, které informace podaly, tak i u osob, které informace obdržely.

Pokud máme zhodnotit výše konstatované skutečnosti z pohledu ryze praktického je třeba konstatovat, že orgánům činným v trestním řízení činí mnohdy v praxi problém unést důkazní břemeno, aniž by v procesu dokazování mohly využít informací získaných ze zdrojů podléhajících povinnosti mlčenlivosti. Jak bylo uvedeno, zejména informace z daňového řízení, které mají velkou vypovídací a důkazní hodnotu, jsou striktně vázané pouze na taxativně vyjmenované skutkové podstaty trestných činů a pro orgány činné v trestním řízení zabývající se jinou hospodářskou trestnou činností jsou nedostupné. Naproti tomu se v praxi setkáváme ojediněle i s tím, že pachatel prověřované či vyšetřované věci jako daňový subjekt či jako osoba oprávněná zprostit správce daně či banku povinnosti mlčenlivosti, skutečně tuto bez dalšího mlčenlivosti zproští a umožní tak orgánům činným v trestním řízení zadokumentovat relevantní skutečnosti potřebné k dalšímu postupu ve věci či k meritornímu rozhodnutí ve věci. Pokud se ani jedním ze způsobů nepodaří

⁵² Srov. ust. § 167 a ust. § 168 tr. zákona

zjistit informace dotýkající se chráněných dat, nezbývá než rozhodné údaje zjistit jinými důkazními prostředky.

10.6. Sledování bankovního účtu nebo účtu Střediska cenných papírů

Zákonem č. 283/2004 Sb. byla přijata novela trestního řádu, ve které bylo doplněno ustanovení § 8 o třetí odstavce následujícího znění:

"(3) Z důvodů uvedených v odstavci 2 může státní zástupce a po podání obžaloby nebo návrhu na potrestání předseda senátu nařídit sledování bankovního účtu nebo účtu Střediska cenných papírů, a to nejvýše po dobu šesti měsíců. Trvá - li účel pro který bylo sledování účtu nařízeno, i po této době, lze toto sledování prodloužit na základě příkazu orgánu, před kterým je řízení v té době vedeno, o dalších šest měsíců, a to i opakovaně. Údaje získané podle tohoto ustanovení nelze využít pro jiný účel než pro trestní řízení, v jeho rámci byly získány."

Uvedený institut je specifickým důkazním prostředkem uplatňující se zejména v procesu dokazování ekonomické kriminality, který rozšířil do účinnosti novely dosud možné sledování bankovního účtu obsažené v ust. § 8 odst. 2 tr. řádu. Předmětná, do té doby stávající právní úprava, zejména v kontextu s možnými komplikacemi ve stadiu prověřování, ale i fázi vyšetřování hospodářské trestné činnosti neumožňovala ve stanoveném období průběžně bankovní účet

sledovat. Tato skutečnost vyplývá mimo jiné i z důvodové zprávy k zákonu č. 283/2004 Sb.. Znamená to tedy dle dikce zákona, že pokud bude v rámci trestního řízení potřebné ke zjištění relevantních skutečností k tomu, že byl spáchán trestný čin a v řízení před soudem i ke zjištění poměrů obviněného nebo pro výkon rozhodnutí sledovat bankovní účet nebo účet Střediska cenných papírů, tak je toto možné po dobu 6 měsíců a to i opakovaně. Zákon svěřuje pravomoc vydat takové rozhodnutí stejně jako v ostatních obdobných případech státnímu zástupci a předsedovi senátu i z důvodu možného zneužití. U získaných údajů také platí omezení, podle něhož tyto údaje mohou být použity pouze pro trestní řízení ve kterém byly vyžadovány. V praxi někdy dochází ke komplikacím a to zvláště při trestním stíhání nejzávažnější ekonomické kriminality, kdy zejména v počátečních fázích prověřování není zcela jasné postavení zainteresovaných osob, komu vlastně může být bankovní účet a účet Střediska cenných papírů sledován⁵³. Zákon tuto otázku výslovně neřeší, neomezuje použití tohoto institutu pouze na osoby podezřelé, obviněné či obžalované. Lze proto konstatovat, že v odůvodněných případech lze nařídit sledování účtů všech osob proti kterým je vedeno trestní řízení ve smyslu ust. § 158 odst. 3 tr. řádu a násl.. Chmelík⁵⁴ v této souvislosti uvádí, že použití institutu sledování bankovního účtu a účtu Střediska cenných papírů u okruhu osob jenž jsou podezírány z trestné činnosti a nebylo vůči nim dosud postupováno dle ust. § 158 odst. 3 tr. řádu je možné pouze v případech, kdy tyto osoby byly zadrženy dle ust. § 76 tr. řádu, byla u nich vykonána osobní prohlídka dle ust. § 83b odst. 4 tr. řádu, byly požádány k podání vysvětlení dle

⁵³ Srov. Vantuch, P.: Komu a kdy lze sledovat bankovní účet dle ust. § 8 odst. 3 tr. řádu? *Trestní právo*10/2004, 15 - 19 s.

⁵⁴ Chmelík, J., Hájek, P., Nečas, S.: *Úvod do hospodářské kriminality*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005, 92 s.

ust. § 158 odst. 7 tr. řádu a bylo - li podezříváné osobě sděleno podezření v rámci zkráceného přípravného řízení dle ust. § 179b odst. 2 tr. řádu.

V nařízení o sledování bankovního účtu se zejména uvede⁵⁵:

1. přesné označení účtu, který má být sledován, včetně údajů o bance nebo o tom, že účet je veden u Střediska cenných papírů a o majiteli účtu
2. adresa banky nebo označení Střediska cenných papírů
3. účel sledování účtu
4. doba, po kterou bude sledování trvat
5. způsob sdělování údajů o bankovních operacích nebo operacích prováděných na účtu Střediska cenných papírů státnímu zástupci, policejnímu orgánu nebo soudu

Údaje získané sledováním bankovního účtu nebo účtu u Střediska cenných papírů nelze rovněž využít jinak než pro účely trestního řízení, pro které byly vyžádány. Tedy ani v jiném řízení trestním, ani řízení občanskoprávním.

⁵⁵ Šámal, P., a kol.: Trestní řád. Komentář. I.díl. 5 vydání. Praha: C. H. Beck 2005, 85 s.

11. Závěr

Předkládaná rigorózní práce se zabývá otázkou hospodářské a finanční kriminality. Je rozdělena do dvou částí když v první z nich jsem se zejména z hlediska hmotněprávního a kriminologického snažil vymezit pojem a s ním úzce související další aspekty podle mého názoru neoddělitelné od vlastního pojmu hospodářské resp. ekonomické a finanční kriminality týkající se korupce, organizovaného zločinu a prání špinavých peněz. V této části je rovněž proveden exkurs do problematiky trestní odpovědnosti právnických osob. Ve druhé části jsou probrány zejména z pohledu procesněprávního a kriminalistického vybrané kapitoly dokazování hospodářské trestné činnosti. Je třeba opakovaně zdůraznit, že s vědomím obtížnosti a rozsáhlosti zvoleného tématu bylo snahou a cílem prezentované práce zachytit otázky podle mého názoru nepublikované nebo méně publikačně frekventované a dále specifické problémy dotýkající se výhradně fenoménu hospodářské kriminality. Práce si nečiní ambice vyčerpávajícím způsobem řešit hmotněprávní a procesněprávní problematiku dotčeného druhu kriminality. Nabízí nezatížený právní rozbor s praktickými poznatky zpracovatele. V rigorózní práci jsou obsaženy i metodické postupy v probíraných tématech, neboť se domnívám, že teoretický základ trestněprávních norem musí být uplatňován, doplňován a realizován v praxi, neboť v opačném případě by se jednalo o právo mrtvé. V souvislosti s tímto je třeba do budoucna uvést, že připravovaná rekodifikace trestního práva hmotného resp. nový trestní zákoník vymezuje trestný čin pouze ve formálním pojetí a nebude již vázán na otázku společenské nebezpečnosti pro společnost. Stávající obecně přijímané definiční vymezení hospodářské kriminality

vztahující se ke společenské nebezpečnosti bude proto nutno v tomto duchu revidovat a upravit. Jak již bylo v textu uvedeno předpokládá se rámci zvláštní části trestního zákoníku vytvoření nové VI. hlavy obsahující nové skutkové podstaty vyjmenovaných hospodářských trestných činů a dojde k pojmovým změnám dotýkajících se i hospodářské kriminality. Všechny tyto okolnosti budou mít dopad i na skutečnosti řešené v rámci předložené rigorózní práce. Dovoluji si doufat, že tato bude příspěvkem do další odborné diskuse k uvedené problematice.

Na základě současně řešených skutečností zejména v kapitole vybraných důkazních prostředků si dovoluji v rámci procesních legislativních změn *de lege ferenda* navrhnout rozšíření zproštění mlčenlivosti správce daně vůči orgánu činnému v trestním řízení i na jiné než doposud zákonem vyjmenované hospodářské trestné činy jako např. zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění dle ust. § 125 tr. zákona, kdy přesto že je ohroženo přesné a včasné vyměření příslušné daně, není správce daně zproštěn mlčenlivostí ve smyslu ust. § 24 zák. č. 337/1992 Sb. o správě daní a poplatků ve znění pozdějších předpisů. V tomto smyslu bych podrobil revizi i citované ustanovení ve vztahu k vymezenému okruhu příslušníků Policie České republiky a z hlediska efektivity, ekonomiky i rychlosti řízení navrhuji vyjmenovaný okruh subjektů rozšířit i na jednotlivé policejní správy krajů. Dále navrhuji ve vztahu k ust. § 8 odst. 2 a odst. 3 tr. řádu stanovit, že k vyžádání bankovní informace či sledování bankovního účtu a účtu Střediska cenných papírů postačí souhlas státního zástupce, nikoli jeho povinnost tuto věc osobně realizovat. Policejní orgán disponuje všemi potřebnými skutečnostmi a materiály týkající se vyžadované informace a došlo by k odstranění formálního úkonu státního zástupce.

V kontextu celého trestního řízení si dovoluji alespoň vyslovit návrh k provedení odborné diskuse na téma zpoplatnění nebo následného sankcionování určitých typů nekvalifikovaných trestních oznámení zcela zjevně neopodstatněně podaných se skrytým cílem. Orgány činné v trestním řízení totiž bývají stranami zcela běžně a to zejména v souvislosti s dokazováním ekonomické a finanční kriminality využívány k akumulaci důkazního materiálu, které následně bývají oznamovateli využívány v řízení občanskoprávním a dochází i k únikům citlivých informací z trestního řízení mnohdy mařícím celé vyšetřování.

Domnívám se, že řešení navrhovaných podnětů by významně zlepšilo podmínky dokazování hospodářské kriminality.

12. Conclusion

The presented doctoral thesis deals with problems of economic and financial crime. In fact it is divided into two parts – in the first part I tried to define a concept and the relevant aspects from the point of view of material law and criminology, which in my opinion can not be separated from a definition of economic criminality itself, and financial crime considering corruption, organized crime and money laundering respectively. It is this part where I also made an excursus into problems of body corporate criminal liability. The second part analyzes from the point of view of procedural law and criminalistics selected chapters about economic crime evidence with a focus on its appropriate specifics. With respect to complexity and extent of the selected topic it is necessary to stress repeatedly, that the aim of this thesis was to capture questions, which were in my opinion scarcely or even never published and specific problems concerning the phenomena of economic crime. The thesis makes no ambition to exhaustively resolve substantive law and procedural law problems of analyzed. It offers legal analysis with practical knowledge of the crime. Furthermore the presented doctoral thesis contains methodic procedures in the discussed topic, because I think, that a theoretical basis of criminal cases must be enforced, updated and applied, in other case we should speak about dead law. It also should be added, that a new codification of criminal law or a new criminal code respectively defines such crime only as a formal concept and it does not deal with a question of a threat to society. Thus it will be necessary to revise and to modify the existing generally accepted definition of the economic crime relating to the threat to society. As it was mentioned above, a

new Head VI of the criminal code will be probably created, which will contain new facts of the mentioned acts of economic crime and terms relating to economic crime also will be modified. All these circumstances will have an impact on facts solved in this presented doctoral thesis. I hope that it will be a contribution to any other discussion on the given topic.

On the basis of recently resolved facts, especially in the chapter on selected proper evidence, I would like in terms of procedural legislative changes *de lege ferenda* to propose an extension of secrecy acquittal of a tax administrator to a legal authority also in other acts of the economic crime as they are defined by the actual Criminal code, as it can be shown on a falsification of economic and property data pursuant to § 125 of the Criminal code, where despite the fact, that an accurate and quick assessment of a tax is in jeopardy, an administrator is not acquitted of secrecy pursuant to the § 24 of the law No. 337/1992 of the criminal code concerning tax and fees administration as amended by the more recent acts. In this sense I would like to revise the quoted regulation considering the qualified group of members of Czech police department and I also propose an expansion of the existing circle to other appropriate police authorities in regions in order to increase efficiency, economy and speed of proceedings. In relation to the regulation § 8 paragraphs 2 and 3 of the Criminal code I would also like to propose, that for any retrieval of banking information and for monitoring of any bank account or any Securities centre account only an agreement of a general attorney will be sufficient and not his or her personal involvement. A formal step of a general attorney would be possible to remove, because appropriate police authorities have all the necessary facts and materials relating to the required information.

In a context of the whole legal procedure I would like to propose a professional discussion considering fees or fines for particular types of unqualified complaints obviously filed with a hidden purpose. Legal authorities are often and, especially in the cases of economic crime, used by parties for an accumulation of evidence, which is then consequently used in other civil cases and often such a leakage of sensitive information occurs obstructing an actual investigation.

I assume that solving of the proposed suggestions would significantly increase the efficiency of an evidence procedure considering any acts of economic crime.

13. Příloha

Vybrané vzorové otázky k vypracování znaleckých posudků a odborných vyjádření

- uveďte, jaký movitý a nemovitý majetek vlastnila společnost v okamžiku založení a dále vždy ke konci každého kalendářního roku po celé předmětné období (tj. období, které je předmětem znaleckého posudku)
- pokud společnost vlastnila movitý nebo nemovitý majetek, jaká byla a je jeho časová a reálná tržní hodnota v okamžiku založení společnosti a dále ke konci každého kalendářního roku po celé předmětné období
- uveďte, jaké byly celkové výnosy společnosti za dobu od jejího založení a dále vždy ke konci každého kalendářního roku po celé předmětné období
- uveďte jakými podnikatelskými aktivitami doloženými účetními doklady se společnost zabývala od okamžiku jejího založení po celé předmětné období
- vyčíslete, jaké náklady společnost vynaložila od jejího založení a dále vždy ke konci každého kalendářního roku po celé předmětné období se zaměřením na nestandardní náklady a účetní operace
- uveďte, zda účetnictví společnosti bylo po celé předmětné období vedeno v souladu s právními předpisy či nikoliv
- posudte ekonomickou situaci společnosti v předmětném období a uveďte, zda v této době byla schopna hradit své závazky v plné výši a dohodnutých termínech splatnosti

- zda byla společnost v předmětném období předlužená, jestliže ano, co bylo toho příčinou
- pokud společnost v předmětném období hradila své závazky pouze určitým věřitelům, tak kterým, jakou formou a v jaké výši
- stanovte co nejpřesněji období, ke kterému muselo být statutárním zástupcům společnosti zcela zřejmé, že společnost nebude schopna hradit své závazky v plné výši a smluvních termínech splatnosti
- vyjádřete se k vývoji pohledávek a závazků jednotlivých účtů společnosti po celé předmětné období včetně stanovení konkrétní výše pohledávek a závazků ke každému dlužníku a věřiteli
- zda v předmětném období docházelo ke zcizování, odstraňování nebo zmenšování majetku společnosti a pokud tomu tak bylo jak a o jaký majetek se jednalo
- uveďte jaká byla daňová povinnost společnosti k DPPO, DPH a ostatním daním dle jejího daňového registru v jednotlivých měsících předmětného období a jak byla tato povinnost plněna
- stanovte výši neodvedených částek v jednotlivých zdaňovacích obdobích a vyčíslete celkovou škodu za toto období
- jaké byly v jednotlivých měsících předmětného období konkrétní příjmy zaměstnanců a z jaké částky měly být ve smyslu příslušných právních předpisů zaměstnavatelem za zaměstnance odvedeny zálohy na daň z příjmu, na pojistné na sociální zabezpečení a na zdravotní pojištění
- uveďte veškeré další zjištěné skutečnosti relevantní pro trestní řízení

14. Seznam použité literatury

Monografie

Fryšták, M.: Hospodářská kriminalita z pohledu teorie a praxe, Ostrava

KEY Publishing s.r.o., 2007

Chmelík, J. a kol.: Pozornost, úplatek a korupce, Praha Linde a.s. 2003

Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob, Praha Linde a.s. 2007

Kuchta, J., Válková, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání.

Praha C. H. Beck. 2005

Němec, M.: Mafie a zločinecké gangy, Praha Eurounion s.r.o. 2003

Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. 2. přepracované vydání. Praha

ASPI Publishing s.r.o. 2004

Sotolář, A., Šámal, P., Púry, F., Štenglová, I., Sovák, Z. a kol.: Trestná činnost

na českém kapitálovém trhu a bankovní sféře. Příručky Ministerstva

spravedlnost ČR, sv. 58, Praha 1998

Šámal, P., Púry, F., Sotolář, A., Štenglová, I., : Podnikání a ekonomická

kriminalita v České republice, I. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001

Teryngel, J.: Podnikání, hospodářské a majetkové trestné činy, Praha

Prospektrum s.r.o. 1991

Články a studie

Baloun, V.: Finanční kriminalita v České republice, IKSP Praha 2004

Baloun, V.: Organizovaný zločin a jeho možné projevy ve finančním sektoru

ekonomiky, IKSP Praha 1999

Guimezanes, J.: Ekonomická a finanční kriminalita, Právní praxe č. 2/1997

- Hájek, P.: Charakteristika hospodářské kriminality v ČR, Trestní právo
č. 7- 8/2000
- Kadeřábková, D.: Hospodářská kriminalita ve finanční oblasti, IKSP Praha 1996
- Kadeřábková, D.: Hospodářská trestná činnost a její projevy, IKSP Praha 1999
- Karabec, Z., Nečada, V., Vlach, J.: Trestní odpovědnost právnických osob -
otevřený problém, Trestní právo č. 4/2007
- Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob - ano či ne?, Trestní právo
č.7-8/2000
- Novotný, O.: O otázkách hospodářského trestního práva, Právní praxe
č. 6/1997
- Pikna, B.: OLAF a jeho úloha při ochraně finančních zájmů Společenství,
Trestní právo č. 10/2004
- Protivinský, M.: K některým aspektům hospodářské kriminality, Kriminalistika
č. 2/2007
- Růžička, M.: Stíhání závažné hospodářské a finanční kriminality, Právní rádce
č. 3/2001
- Růžička, M.: K problematice trestných činů hospodářských a z nich zejména
daňových, Daně a právo v praxi, č. 7-8/2000
- Růžička, M., Zedulová, J.: K problematice vzájemného vztahu znaleckého
posudku a odborného vyjádření po novele trestního řádu provedené
zákonem č. 265/2001 Sb, Trestněprávní revue č. 9/2004
- Scheinost, M.: a kol.: Výzkum ekonomické kriminality, IKSP Praha 2004
- Sokol, T.: Ekonomická kriminalita, Právní rádce č. 5/2001
- Teryngel, J.: Jak dál při postihu vybraných hospodářských trestných činů,
Trestní právo č. 11/2007

Vaníček, D.: Trestněprávní ochrana insider trading, Trestní právo č. 7/2005

Vantuch, P.: Komu a kdy lze sledovat bankovní účet dle § 8 odst. 3 trestního řádu? Trestní právo č. 10/2004

Komentáře k zákonným textům a poznámková vydání

Jelínek, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou.

23. vydání. Praha Linde a.s. 2005

Liška, P.: Zákon o bankách a předpisy související. Zákony s poznámkami.

1. vydání. Praha. C. H. Beck 1999

Pauly, J.: Komentář Jana Paulyho k zákonu o cenných papírech, Praha,

Orac 1998

Pelikánová, I.: Komentář k obchodnímu zákoníku, 1 a 2. díl. 4. vydání. Praha

ASPI Publishing 2004

Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář. 1. díl. 5. vydání. Praha.

C. H. Beck 2005

Učebnice

Chmelík, J., Hájek, P., Nečas, S.: Úvod do hospodářské kriminality, Plzeň,

Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2005

Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 5. aktualizované vydání, Praha

Linde a.s. 2007

Konrád, Z. a kol.: Metodika vyšetřování jednotlivých trestných činů, PA ČR

Praha 1996

Kuchta, J., Fenyk, J., Fryšták, M., Kalvodová, V.: Hospodářská trestná činnost.

Multimediální učební text, MU Brno 2007

- Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha C. H. Beck 2003
- Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M.: Trestní právo hmotné, I. obecná část. 3. přepracované vydání. Praha Codex 1997
- Porada, V. a kol.: Kriminalistika, CERM Brno 2001
- Straus, J. a kol.: Kriminalistická metodika, Plzeň, Aleš Čeněk s.r.o. 2006
- Viktoryová, J. a kol.: Metodika vyšetřování trestných činů, II. část, Vybrané druhy ekonomických trestných činů, APZ SR, Bratislava 2004

Ostatní prameny

- Díblíková, S.: Přehled dokumentů EU, Rady Evropy a OSN vztahující se k problematice ekonomické kriminality, IKSP Praha 2001
- Kratochvíl, V.: Sborník z mezinárodního semináře o hospodářské kriminalitě, MU Brno 1999
- Nett, A.: Nové jevy v hospodářské kriminalitě, MU Brno 2005
- Právní informační systém ASPI
- Zdroje informací: PricewaterhouseCoopers ČR - www.pwc.cz
- Transparency International ČR - www.transparency.cz
- Poslanecká sněmovna ČR - www.psp.cz